

GHENDTSCHÉ-TYDINGHEN

Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en
Historische Kring Gent v.z.w.

47e jaargang - nr. 1

januari - februari 2018

Afgetekantoor: 9000 Gent X
Erkenning: P 2A 6154
Afzender: Goudstraat 12 - 9000 Gent
Verschijnt niet in juli en augustus

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

47e jaargang nr. 1

januari - februari 2018

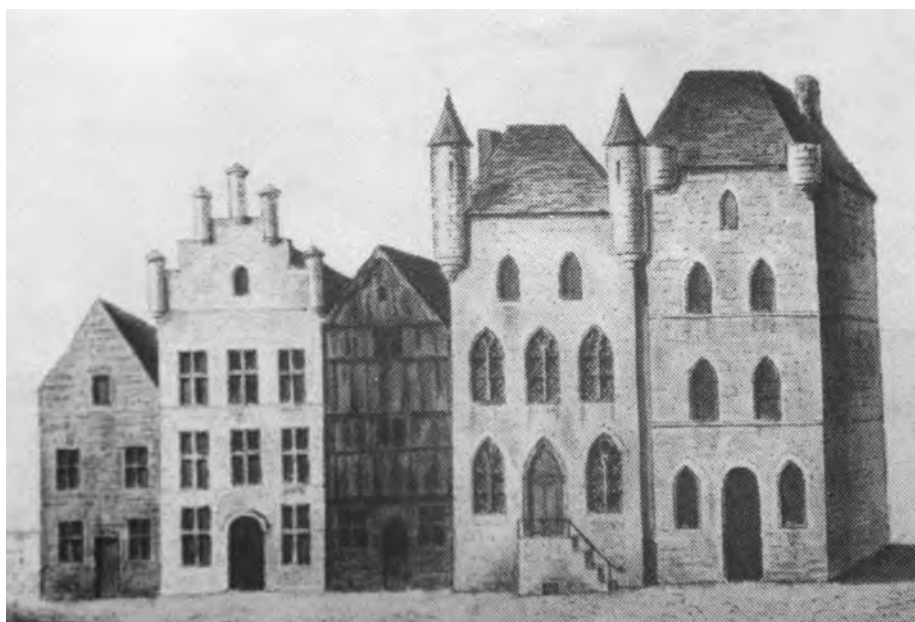
Inhoud

- De Gentse Ancienne Belgique: Spotlight op het seizoen 1960-61 met Leo Martin
Luc Devriese, Sonja Gyselinck 2
- Abrahamstraat en Apostelhuizen - de namen
Luc Devriese 16
- Tweehonderd jaar Theodoor Canneel (1817 – 1892)
Harko Vande Loock 19
- Nieuw Kasteel van Karel V en zijn ‘Spaanse’ opvolger: enorme mastodonten
Marc Hanson 32
- Zuu ‘t ien en ‘t ander van nen èwen azent van Gent
Rudy Duprez 37
- Stokers en brouwers, aan de Apostelhuizen - Koepoortkaai (1831-1929: slot)
Marc Hanson. 45
- Gent, Oorspronkelijk Gand
Luc Devriese 58
- Over vlees gesproken. Op restaurant in het Gentse tijdens de jaren 1960.
Eric Vermeirsch 63
- Francine Somers
Bij de koetsiers en in de cafés aan het Zuid 66
- Lezers Aan Het Woord 68
- Publicatie nog beschikbaar: Het slachthuis verteld/t 79
- Ghendtsche Tydinghen Digitaal Doorzoeken 80

DE GENTSE ANCIENNE BELGIQUE: Spotlicht op het seizoen 1960-61 met Leo Martin

Luc Devriese, Sonja Gyselinck

Wie weet nog dat ook Gent ‘zijn’ Ancienne Belgique bezat? In de Veldstraat nog wel: officieel ‘Oud België – Ancienne Belgique’. In Brussel leeft de naam nog verder in een succesvol initiatief van Vlaamse Brusselaars met een heel andere programmatie dan die van de ‘oude ancienne’.

Afb. 1. Nauwelijks te geloven: zo zag het stukje van de Veldstraat waarin de Ancienne Belgique terecht kwam, er eeuwenlang uit (detail van de schilderskaart ‘Gent in 1534’ door Aug. van den Eynde, stadsarchief Gent). Het tweede gebouw van rechts, het belangrijkste, stond bekend als het ‘Huis met de twee torens’.

Dat laatste, ‘oude ancienne’, is wel een beetje raar uitgedrukt, maar toch... Evelien Jonckheere geeft de oorsprong van de eigenaardige naam Ancienne Belgique aan in haar mooie en interessante boek *Kijklust en sensatiezucht* (2009, Meulenhoff/Manteau, Antwerpen). Die moeten we zoeken in de we-

reldtentoonstellingen die omstreeks de eerste wereldoorlog in Brussel, Antwerpen en Gent gehouden werden. Het meest succesvolle onderdeel daarvan waren reconstructies in papier maché op raamwerk en kippengaas van wat moest doorgaan als oude steden: 'Oud Gent', enz. Onmisbaar daarin waren de dagelijkse variété shows. Met 'oud' hadden die weinig of niets te maken, met 'Belgique' evenmin.

Afb. 2. De Ancienne Belgique in de Veldstraat, nu een warenhuis, hier met een gevelreclame voor een Oberbayernprogramma. Het theater was samen met 'Diane' en een vestiging van 'Rogge' ingericht in een mooie oude herenwoning, in oorsprong een of twee omgebouwde middeleeuwse 'Stenen', zoals te zien op afb. 1 (collectie Maurice Vollaert).

Toen men in de patriottische sfeer tussen de wereldoorlogen naar die formule teruggreep, werd niet meer gesproken van Oud Gent – Vieux Gand, Vieille Flandre, etc. maar van Oud België – l' Ancienne Belgique. In Brussel en Antwerpen idem dito. De theaters hadden in deze drie steden trouwens dezelfde initiatiefnemers: de Luikse broers Mathonnet. Georges lanceerde in 1939 de instelling in de Veldstraat (afb. 1, 2 en 3), die in het Gents meteen veranderde

van geslacht: het werd ‘den Ancien Belgiek’, kortweg ‘den Ancien’. Het theater overleefde de tweede oorlog en kende nog tot in het begin van de jaren zestig veel succes. De Gentse instelling was een typisch variététheater (afb. 4) waar ook een deel van het publiek aan tafeltjes zat en waar duchtig geconsumeerd werd, zoals in een café-théâtre.

Afb. 3. Binnenzicht met staantribunes (collectie Maurice Vollaert).

Hiernavolgend willen we een kleine aanvulling geven op Kijklust en sensatiezucht en wel met de jaarprogrammatie 1961-62 van dat éne variététheater. We doen dat aan de hand van een enkele krantentekstjes bewaard in de reeks ‘Theater’ in het DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg. Die worden visueel aangevuld met stukken uit de rijke verzamelingen van Maurice Vollaert en van wijlen Guy Puttevils, deze laatste bewaard in het Huis van Alijn, samen met foto’s en brochures uit de collecties van ons eigen documentatiecentrum DSMG in het Sint-Amandsbergse begijnhof.

Onze bedoeling is de GT-lezers een proefje te presenteren van wat je in ‘den ancien Belgiek’ meer dan een halve eeuw geleden kon verwachten. We zullen zien dat het woord ‘variététheater’ werkelijk de lading dekt: programma’s met van alles wat, tot en met wilde beestenacts met circusdieren die tijdens de winter ‘werkloos’ waren. Reizende circussen toerden niet tijdens de winter.

We krijgen een idee van wat je in de Gentsen ‘Ancien’ kon mee te maken via een drietal artikeltjes uit La Flandre libérale, een krant die blijkbaar fervente liefhebbers van dit soort spektakel telde onder zijn lezers... of een journalist die er goed thuis was. We volgen hier bijna letterlijk (in vertaling en licht bewerkt) wat de krant daarover – niet al te kritisch – berichtte. Vooraleer af te sluiten richten we een spotje op Leo Martin, multitalent en spilfiguur die het onfortuinlijke einde van het theater moest meemaken.

Programma
Nr 363

OUDE-BELGIE

GENT
27 Februari 1942

54, VELDSTRAAT, 54

De Viviaris

HIER
ZIJN
ZE :

Onze
WILLY...

onze
JIMMY...

een puike

Willy Rockin

REVUE

... en onze
GERARD!

met zang,
dans,
plezier en
ZWIER!

MEDY en JOSE HAMS

DE 2 « PRINCES »
brengen de « DRAAIKOLK van den DOOD »

Afb. 4. Uit de beginjaren in volle oorlogstijd. Programmabrochure, in 1942 al nr. 363, met het orkest van Willy Rockin, dat bijna twintig jaar lang de spil zou vormen van de Ancien programma's (verzameling DSMG, recto zijde).

Seizoen 1960-1961 zoals voorgesteld in de pers

Op zaterdag 30 september 1960 opent het theater in de Veldstraat opnieuw zijn deuren voor een publiek dat alsmat talrijker wordt. Het winterseizoen belooft briljant te worden. Op de inleidende persconferentie presenteert de immer sympathieke directeur Roger Piers (afb. 5), voor wie dit het tweede jaar wordt, de aanstaande programmatie in het gezelschap van enkele van zijn artiesten.

Afb. 5. Roger Piers (verzameling DSMG).

Het openingsprogramma zal geanimeerd worden door het excellente orkest van Leo Martin, onnodig voor te stellen aan onze lezers, met de al bijna even goed gekende zangeres Chris Sent (afb. 6 en 7). Ze geven twee wervelende shows ten beste. Eerst is er 'Hier zijn we weer', een cocktail van muziek, gags en sketches met tussendoor attracties van eerste orde. Na de pauze presenteert Leo zijn 'Grote Cirk' met nummers geleend van de circussen Althoff en Semay: vijf bruine beren, gedresseerde honden, de geleerde geit, de clowns P  p   en Popo, de acrobaten Aeropolis. Dat alles samen met de ballerina's van Lily De Munter (afb. 8 en 9). Uiteraard, zoals het hoort, in geheel nieuwe decors.

Oud België
 9^e WEEK
 Van 29 nov. tot 4. dec. 1958
Ancienne Belgique
 Gand · Gent

HET LANGVERWACHTE SHOWORKEST VAN
LEO MARTIN
 MET
FRANKY WHITE SHOW-MAN
CRIS SENT ZANGERS
 EN
ANDRE GERLO ZANGER

LAATSTE WEEK VAN HET **BALLET PRECIOSA**

THE WHIRLWIND ELWARDOS
 ACROBATEN-SPRINGERS

THE MARVELLOUS RASSO
 LES GRANDIOSES EQUILIBRISTES SUR CYCLES

OP ZATERDAG 29 NOVEMBER 1958
TE 20 UUR ZAL

WILLY ROCKIN
 ZIJN ORKEST OFFICIEEL AFGEVEN AAN ZIJN VRIEND
LEO MARTIN
 VOORZIET U TUDIG VAN KAARTEN
 VOOR DEZE BUITENGEWONE AVOND!!!

THE GREAT LANGARD BROS
 BARRISTEN

TANIKO
 JEUX ORIENTAUX

FABY BOOKS

Vertoningen de ZATERDAG, MAANDAG, WOENSDAG en DONDERDAG te 15.30 en 20 u.
 ZON- en FEESTDAGEN doorlopende vertoningen te 14, 17 en 20 u.

tel. 953558 · VELDSTRAAT, 54. RUE DES CHAMPS, 54.

DRUKK. VAN DEN HENDE, Stationstraat 11, GENT
 FOLBÉ (S.V.G.) - Leen Brunnensmed 41, GENT · TEL. 483078

AFFICHEKAART 3 persoons
 Van 10 november tot 4 december 1958
 Niet geldig Zater- en Feestdagen

Afb. 6. Affiche uit 1958 met de aankondiging dat Leo Martin het orkest van Willy Rockin overneemt (Huis van Alijn, schenking Puttevils).

Afb. 7. Zangeres Chris Sent centraal op deze 'tableau de la troupe', met links van haar zanger André Gerlo en rechts duivel-doet-al Leo Martin (fotocollectie Maurice Vollaert).

Dansscholen Lily De Munter

Mevr. DE MUNTER

OUDERS!!!

Geef uw kinderen 'n geestelijke en lichamelijke opvoeding en ontwikkeling.

Stuur hen naar de dansschool

KLASSIEK & MODERN ONDERRICHT DOOR DE SPECIALISTE IN HET VAK : « MEVR. LILY DE MUNTER » - 30 JAAR PRAKTIJK

GENT - Geldmunt 12. Studio.
Woensdag van 15.30 tot 16.30 u. - De vrijdag van 18 tot 20 uur.

GAVERE - Grote Markt (Racing). Zaterdag van 10 tot 12 uur.

ERTVELDE - Kring. Dinsdagen van 18 tot 19.30 uur.

ZELZATE - Europahall. Woensdagen van 13.30 tot 15 uur.

MALDEGEM - Donderdagen van 18 tot 19.30 u.

INLICHTINGEN : STUDIO O.V.V.T. - Geldmunt 12 - Tel. 09/23.70.18

Afb. 8. De dansschool van Lily De Munter bezat afdelingen van in Gavere tot Zelzate, maar het centrale punt was de Gentse Geldmunt. Wie er zich in waagde stond een streng en lastig regime te wachten, met ijzeren hand opgelegd door de pianiste, de moeder van Lily (verzameling DSMG).

Onder de orkesten die het komende seizoen zullen optreden, citeren we de ensembles van Hector Rasquin, Alphonse Boehme en Emile Soulon. Daarnaast is er de Oberbayern Kapelle van de Carliers, een vrouwenorkest gedirigeerd door Rina Vesal, en niet te vergeten het Spaans orkest van

Maravella. Wat goochelen en ‘mysterie’ betreft zullen de toeschouwers niet te klagen hebben. Ze kunnen applaudisseren voor de ongelooflijke exploten van de Russische fakir Yogi Rayo, een van de toppers op het festival van de magie recentelijk in Luik. Ook present is Jo Carly, terecht beschouwd als de Belgische Houdini, die wist te ontsnappen uit een in de Maas gedropte ijzeren kooi. Vanzelfsprekend is ‘De sterkste man ter wereld’ present, voor de gelegenheid ene Arthur Robin. Deze categorie wordt vervolledigd met de optredens van de Amerikaanse illusionist Harris en de helderziende Jim Murray. Nu eens overdondert Murray (afb. 10) het publiek, dan weer laat hij

Afb. 9. Lily De Munter schittert (fotocollectie DSMG).

het uitschateren met zijn amusante revelaties gemaakt aan de hand van foto's hem toevertrouwd tijdens de pauze. Iets heel bijzonder mysterieus wordt gebracht – en hoe! – door Yvonne Lex, sprankelender dan ooit. Ze vertelt op een geestige manier over kinderen, die van haar en van anderen. Malicieus geeft ze het sprookje van 'De schone slaapster' weer. Met veel gevoel zingt ze van de vele meisjes die in het 'Bois de Chaville' tussen de vergeet-mij-nietjes in de appel beten: een liedje uit de jaren vijftig dat het lot van nieuwgeboren kindjes in de wereld van toen (en nu) zuurzoet oproept.

Het ziet ernaar uit dat Roger Piers ook het aspect ballet uitstekend weet te verzorgen. Naast de hierboven aangehaalde Gentse dansschool van Lily De Munter voor de openingspresentatie, engageerde de directeur de Engelse danseressen van het Staffard Ballet, de Franse 'Doris Girls' en de 'Roxy Girls' die vroeger al succes oogsten in dit theater. De 'Edinburgh Girl Pipers' met hun doedelzakken laten zich niet enkel zien maar ook horen. Onder de zangers halen we de destijds heel gekende namen aan van de Dorry Sisters, Henk De Bruin, Bob Benny, Rina Pia en... Johnny Jordaan.

De voorstellingen van het seizoenabonnement gaan door op zaterdagen, maandagen en woensdagen om 15u30 en om 20u, op zondagen om 14, 17 en 20u.

ONGELOOFLIJK EN TOCH WAAR

**Jim
MURRAY**

**INTERNATIONALE
HELDERZIENDE
TELEPAAT**

EERSTDAAGS IN UW GEMEENTE OF STAD

Indien U iets wil weten over personen en familieleden die U nauw ter hart liggen. Breng foto's mede

Voor avondvullend programma:
Het Volksteater - Tel. 091/23.70.18

Afb. 10. Nog een vaste waarde: de 'Amerikaans' - Nederlandse helderziende Jim Murray. Zijn specialiteit: met angstaanjagende, doordringende blik zag hij 'alles' in foto's (verzameling DSMG).

Buiten seizoen

Exstraatjes buiten het seizoen vormen de Breugeliaanse namiddagen, feesten niet enkel van de goeie luim, maar ook van de goeie appetijt. Te savoueren vallen, naast de befaamde wafels van het huis, met suiker, boter, room en fruit, ook de 'boerenvlaaien'. Om ieders smaak te gerieven zijn er de crème glacées met de meest aantrekkelijke smaken en vormen: vanille, mokka, karamel met aardbei of banaan en - O sole mio - de tranche sicilienne of napolitaine. L'embarras du choix, quoi. Uiteraard kan men er ook een apéro of warme drank bestellen. Als meneer erbij is, kan hij zich vergasten op een pils, een scotch of een frisse pale-ale. Voor de kinderen is er yoghurt, fruitsap, limonades... Dat alles in een kader dat niet enkel de fameuze tijd van Breugel evoceert, maar ook serene Hollandse weidsheid, grenzeloze Hongaarse poesta tot zelfs een vleugje Israël. Dat alles aan normale prijzen, gepresenteerd door het personeel gekleed in Vlaamse kermisstijl. Op maandagen en woensdagen zorgt Paul Rutger van de Belgische radio voor aangename deuntjes op Amerikaans orgel. Iedere woensdagnamiddag in de maand mei worden er modedéfilés verzorgd door 'Tricot Nicole'. Op die manier hoopt directeur Piers een deel van zijn personeel buiten het seizoen werk te bezorgen.

Afb. 11. Internationale 'vedetten' bij de vleet op de openingsvoorstelling van het seizoen 1958 (publiciteit in *La Flandre libérale*, DSMG).

We haasten ons hieraan toe te voegen dat, naast de eigen programmatie van het klassieke winterseizoen, het theater onderdak bood aan (overwegend)

muzikale gastoptredens van orkesten en vedetten (afb. 11). Zo was in 1961 de Belgisch-Franse pseudo-Amerikaanse rockster Johnny Hallyday van de partij. Ongehoord: rock in het Frans. Heiligschennis in die tijd! Tegengewicht met een vleugje Weense atmosfeer vormde de temperamentvolle zangeres-danse-res Marika Rökk, uitstekend geassisteerd door de Gentse ballerina's van Lily De Munter. En dan zwijgen we nog van de destijds heel populaire Catherina Valente en vele anderen.

Ook werden er opnamen met 'levend publiek' gemaakt voor radioprogramma's zoals 'Ankers los' van de gewestelijke zender Oost-Vlaanderen. Die konden er stevast rekenen op enthousiaste publieksmedewerking. Vast onderdeel waren de 'zangcrochets', waarin amateurs, meestal 'dood van den track' streden om prijs. Wie bleef steken of werkelijk te vals zong, werd door de toneelmeester met een lange haak (crochet) onder gejoel van het – o zo meelevende (?) – publiek van het toneel gehaald. Zie hierover in GT 2015 nr. 1, p. 426.

Afb. 12. De snoevende Leo heeft het weeral eens verkorven, hier bij zijn tegenspeler François. Dat was producer, muzikant en zanger François Wiedemans: de Gentse voorganger van Gaston (foto verzameling Maurice Vollaert).

Leo Martin

In de jaren zestig was Leo Martin (afb. 12 en 13) de sterhouder van den Ancien België. Naast gastpresentatoren zoals Terry Van Ginderen, tv-speakerin zoals het toen heette, de Brusselaar Louis Baret, de Bruggeling Willy

Lustenhouwer en de huisanimatoren Staf Permentier of Jaak De Voght, was Leo steevast van de partij. We laten tijdgenoot en journalist 'Gigas' van de 'Flandre' over hem getuigen (januari, 1961).

'Sinds ongeveer twintig jaar nu, vormen spektakels die de signatuur Leo Martin dragen een verzekerd succes. Dit seizoen prijkt hij vier weken op de affiche. Wat hij allemaal presteert! Hij is te zelvertijd muzikant, dynamisch orkestleider, meeslepende animator vol verve en humoristisch acteur, vertolker van door hem zelf ineengestoken sketches. De meeste interpreteert hij samen met zijn vaste partner, de altijd even pittige Chris Sent. Zo vertolken ze samen de onvergetelijke sketch 'De kaartenlegster'. Chris Sent brengt bovendien met veel gevoel levensliedjes à la Mistinguet, Line Renaud, Edith Piaf of Doris Day. Leo van zijn kant presenteert zichzelf vol enthousiasme als kandidaat voor het parlement, noch min, noch meer.'

Afb. 13. Vijf-en-twintig jaar Ancienne Belgique in Gent. Een jubileumprogramma in 1966 dat niet kon verhullen dat het een aflopende zaak was (knipsel uit *La Flandre libérale* in DSMG).

Piet Korrel beschrijft een interview in Het laatste Nieuws (15 maart 1968): Leo wipt uit zijn blauwe auto, hangt zijn 'zazou jas' achterover (waarschijnlijk om de kraag niet te besmeuren met zijn in de hals krullende haren) en stapt over het rode grint naar ons toe. Hij lacht om de eerste botten en de eerste vogels in het jonge groen. Een jeune premier van 43 jaar. Rijzig, zwierig, zelfzeker. Eigenlijk heet hij Leon De Waegeneire, geboren in Berchem-Antwerpen. Hoe jong hij nog was toen men hem onder het Gentse Belfort bracht,

kan hij zich niet meer herinneren. Hij was beenhouwers- noch bakkersknecht, maar liep negen jaar conservatorium, eerst piano, later klarinet, zoals zijn vader, en tenslotte saxofoon. 'Indien ik niet in de amusementswereld, de show-business, ware verzeild, was ik 'chef-de-musique' bij het leger. Maar altijd zou ik muzikant geworden zijn. Hebt ge 't vast?'

Na nog wat over en weer gepraat te hebben over het wel en wee van het muzikantenbestaan en Oud België in de Veldstraat, neemt Leo zijn gespikkelde jas, zet de motor aan en rijdt naar de Minardschouwburg voor zijn GVT-cabaret met Romain Deconinck. Die twee zouden samen nog een succesvolle tv-carrière maken, maar het komisch topduo op het scherm was toch Leo met Gaston Berghmans: 'Gaston en Leo' (1984-1992). Wie die twee (afb. 14) ooit bezig zag, zoals bijvoorbeeld in de sketch 'Joske Vermeulen', vergeet hen nooit.

Afb. 14. Het zo succesvolle tv-duo Gaston en Leo (collectie DSMG).

Het einde

In Vooruit van 30 juli 1967 lezen we dat 'Oud België' na 26 jaar bestaan zijn deuren sluit. Zondag 31 juli de laatste twee voorstellingen: 'Het weeuwke van de Muide' van Pol Speeckaert, met tal van rasartiesten, specialisten van het

genre. Roger Piers, sinds zeven jaar alleenuitbater, zal enkele afscheidswoordjes uitspreken.

In 1972 kwam er nog een afscheidsvoorstelling in het Casino ter ere van Leo en Chris, met de nodige vedetten uiteraard. De revelatie van de avond was ... Gaston Berghmans. Na de pauze braken Chris en Leo los. De stemming deed zelfs de hardste basten smelten. Tot slot werd Leo officieel gedecoreerd. Indien hij ooit een comeback doet, wordt dat zeer zeker het onderwerp van een nieuwe sketch, besluit het artikeltje in Het laatste Nieuws (4 oktober 1972).

Leo Martin getuigt in het hierboven geciteerde interview met Piet Korrel over de Gentse Ancienne Belgique. 'Tot 1958 speelden we daar zes dagen per week. Dat betekent wat in het aanwerven van goede attracties! Daarna werden het vijf dagen, later vier en tenslotte drie. Roger Piers, de enige directeur die zijn eigen fondsen aan de instelling spendeerde, kon het niet volhouden. Op de lange duur zouden wij – al was het maar om hem te steunen – voor een appel en een ei hebben gewerkt (...). Oud-België was niet te redden met geldschieters. De toeschouwers bleven doodgewoon weg'. Leo vervolgt: 'De boerkes komen niet meer naar de stad en de Gentenaar gaat naar de buiten. Hij koopt iedere zaterdag 50 frank benzine en rijdt naar Lokeren of Waarschoot of elders naar een van die reusachtige danstenten langs de grote weg, waar hij gemakkelijk kan parkeren. En hij blijft zo goedkoop mogelijk bij zijn pint zitten. Maar hij is weg, hij is uit geweest. Ook Bert Joris heeft het in de Vooruit met zijn maandagen voor de dames moeten afleggen. Het loopt mis met het vermaak in Gent. Gelukkig zijn er nog mijn vier maanden in Het Witte Paard in Oostende', besluit Leo Martin.

Chris Jonckheere ziet het nog anders: 'En toen kwam de tv en 't was gedaan ermee', zo vat ze het einde kernachtig samen. Nu is in het gebouw, dat een kwarteeuw lang het theater herbergde, o.a. een winkel van Kruidvat gevestigd. Helemaal passend in het commerciële decor van de huidige Veldstraat.

Met dank aan Christian Puttevils, Ellen Ryckx (Huis van Alijn), André Maes (DSMG) en in het bijzonder aan Marie-Jeanne De Smet (DSMG) en Maurice Vollaert.

Zonderlinge en bijzondere Gentse plaatsnamen

ABRAHAMSTRAAT EN APOSTELHUIZEN - DE NAMEN

Luc Devriese

Twee bijbelse straatnamen, niet middeleeuws (1). Marcus van Vaernewijck schreef erover in zijn heel merkwaardige ‘Geschiedenis van België’ (eerste uitgave in 1559): ‘Voorders hebben menigvuldige andere dingen naemen daer men den oorsprong niet meer van weet; en aldus staet naer onzen tyd te gebeuren van de Abraham- en Apostel-straeten, wanneer de beelden zullen af zijn, na de welke sij nu genoemd worden’ (2).

De beelden waren er dus nog niet toen de straten die namen al droegen. Victor Fris nam in zijn boekje over de Gentse straatnamen de wens van Marcus voor werkelijkheid (3). De straten zouden naar beelden genoemd zijn. Dat klopt min of meer voor de Abrahamstraat, terwijl het erg onwaarschijnlijk is voor de Apostelhuizen.

Abrahamstraat

Dezelfde Marcus meldde later dat de sculptuur (of afbeelding?) van Abraham die zijn zoon onthoofdt, effectief aangebracht werd aan de gevel van een huis in een nieuwe straat (4). Dat was in een gedeeltelijke verkaveling van het Hof ten Walle in de buurt van de Burgstraat en betrof de huidige Bonifantenstraat. Maar het is best mogelijk dat het huis ter hoogte van de aangrenzende Abrahamstraat stond. Hierbij moet opgemerkt worden dat ‘onthoofden’ een onorthodoxe versie van het bijbelverhaal vertolkt. De geschiedenis is bekend: Abraham wilde zijn enige zoon offeren, maar God zelf verhinderde dat. Dat slachtofferen – in feite een mensenoffer brengen – gebeurde normaal niet door onthoofding en het gebeuren werd ook nooit zo voorgesteld. In Vaernewijcks tijd was dat immers een straf voor ernstige misdaden begaan door edelen of ‘vrije’ lieden. Het gewone volkje ‘mocht’ zich meestal tevredenstellen met de galg. Of verwarde Marcus dit verhaal met dat van de Onthoofdingsbrug iets verderop aan het begin van de Burgstraat, waar volgens de legende een vader zijn zoon effectief het hoofd zou afgeslagen hebben?

Apostelhuizen

De Prinsenhofbuurt was rijk en sommige eigenaars konden zich sculpturen en gevelschilderijen permitteren. Dat was niet het geval met de wijk Overschelde die regelmatig te kampen had met wateroverlast en regelrechte overstromingen. De straat die vanaf Vaernewijcks' tijd inderdaad Apostelstraat genoemd werd, heette voordien Blomstraat. In 1553-1559 schrijft men 'de straete van oudste tijde ghenaeemt de Blomstraete, alsnu d'Appostelstraet'. De buurt werd omschreven als 'bij het schuttershof van de Sint-Sebastiaansgilde' (5) of 'bij de Blijenhoek' (bij de huidige Van Eyck) en ook wel 'bij 't Stuck' (meer naar Sint-Anna toe, bij het nu nog bestaande straatje 't Stuk). Minstens sommige huisperceeltjes kwamen achteraan uit op een waterloop, die nu eens Schepenenvijver, Klein- of Oud Scheldeken, dan weer Kapucijnegracht genoemd werd. Een enkel waarschijnlijk belangrijker huis had een naam. In 1610 lezen we: 'huus... in de Apostelstrate wesende het middelhuus vande Apostelhuusen, ghenaeemt Ons Heeren huus'.

Een notitie uit 1563 vermeldt: 'het Scuttershof daer veel huusekens staen, ghenaeemt d'Apostelhuusen'. De schutters verdwenen er aan het einde van de zestiende eeuw en de herinnering aan hun hof overleefde niet lang. In de stadsrekeningen van 1623-1624 noteert men 'Appostelhuusen, eertijts het Schuttershof van St. Sebastiaen', maar bij Justo Billet heet het in 1661 zonder omwegen 'de Apostel huusen' (6).

De naam Apostelhuizen kwam wel meer voor in Vlaanderen, in Laarne bijvoorbeeld. Nog elders kregen straten gelijkaardige namen. In het West-Vlaamse Pittem heeft men de Tien Geboden en de Acht Zaligheden, ooit nieuwe straten waarlangs tien of acht huizen stonden. En zo zullen er nog wel meer zijn. Een vermelding uit 1602-1604 wijst voor het Gentse geval nog het meest expliciet op iets dergelijks: 'in de strate up 't Stuck ...een van de twaelf appostelhuusen'.

Veel meer dan armtierige bouwseltjes in vakwerk en leem kunnen het niet geweest zijn. In elk geval zijn er, afgezien van de wankele toekomstvoorspelling bij van Vaernewijck, geen vermeldingen bekend van apostelbeelden of -afbeeldingen op die 'huusekens' of daar in de buurt. Mocht zoiets opvallend daar te zien geweest zijn, het zou zeker archiefsporen nagelaten hebben.

Noten

- 1 Niet vermeld in Gysseling, M. (1954), *Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*, De Standaard, Antwerpen, pp. 87.
- 2 van Vaernewyck, M. (1559), *Spiegel der Nederlantsche Audtheyt* (latere drukken: *Historie van Belgis*), vierde boek, kapittel 45. Citaat overgenomen uit de uitgave van 1784, p. 218-219.

- 3 Fris, V. (1925), *De Gentse straatnamen*, Gent, Volksdrukkerij, p. 13 en 20-21.
- 4 Aangehaald onder de titel 'Naamverwarring' in: Charles, L., Everaert, G., Laleman, M.C., Lievois, D. (2003), *De Berg van Barmhartigheid in Gent*, Snoeck, Gent, p. 14. Refererend naar *Van die beroerlicke tijden in die Nederlanden en voornamelick binnen Ghendt 1566-1568*. Uitgegeven door F. Vander Haeghen (Gent, 1872-1881).
- 5 Stoops, G. (2016), Een stukje Gent in 1534' ontraadseld: bultjes worden doelen. In: *Ghendtsche Tydinghen*, jg. 44 nr. 3, p. 181-186.
- 6 In de Nota's Straten nr. 8, Stadsarchief, Gent met o.m. verwijzingen naar de boeken Vrij Huis – Vrij Erf, reeks 303 nr. 3, f. 211, 214 (1551), 1553-1569, f. 18 en 1602-1604, f. 29; staat van goed van Glaude Damast fs. Jan reeks 330, f.94 (1558, geacteerd in 1563); rekeningen stedecijnzen, reeks 440 nr. 42, f. 58 (1622-1623); Justo Billet, Politije boeck nr. I, f. 152-164 (1661).

Apostelhuizen nr. 9 en 11 in 1940 (SAG SCMS 80)

TWEEHONDERD JAAR THEODOOR CANNEEL (1817 – 1892)

Harko Vande Loock

Op acht november 2017 was het exact tweehonderd jaar geleden dat Theodoor Joseph Canneel (afb. 1) in Gent werd geboren. Zoon van een drukkersgast, begenadigd schilder, echtgenoot van Clémence Eeman, directeur van de Gentse Academie, vader van drie, nauw betrokken in het Gentse cultuurleven, ijveraar van de prille monumentenzorg. En vooral, ontwerper van monumentale muurschilderingen. Meer dan genoeg redenen om wat langer stil te blijven staan bij deze schier vergeten kunstenaar.

Afb. 1. Theodoor Canneel (Uit: Claeys, P., *Les expositions d'art à Gand 1792-1892. Essai historique*, Gent, 1892, p. 81).

‘Jeugdigen artist’

Vader Joseph Canneel (1783–1854) werkte bij de drukker-uitgever De Buscher. Theodoor Joseph trad aanvankelijk in de voetsporen van zijn vader. Op

dertienjarige leeftijd stond hij ingeschreven als typograaf. Ondertussen volgde hij ook les aan de Gentse Academie (1). Op de ‘Tentoonstelling van Schilderyen door de vereenigde Maetschappijen der Kunst vrienden en der Koninklyke Societeyt van Schoone Kunsten’ van 1837 stelt hij voor de eerste keer tentoon. Zijn ‘De Tappers-zoon’ valt op. Dr. Spyers, voorzitter van de Koninklijke Maatschappij van Schone Kunsten en Letteren, schreef een lovende recensie over de jonge man ‘die de weinige oogenblikken van uitspanning in gezelschap van letterkundigen doorbrengt, en die, wy durven het stout voorspellen, eens tot eer onzer stad zal strekken’ (2).

Hij laat de drukkerij achter zich en kiest voor een carrière in de beeldende kunsten. In het Salon van 1838 toont hij een nieuw stuk: ‘Impuissance’ (3). Aan de academie zijn het vooral Henri Vander Haert en Van Hanselaere die op hem grote invloed uitoefenen. Hij schildert heel wat werken en neemt deel aan tentoonstellingen in binnen- en buitenland. In het MSK moet je zeker eens gaan kijken naar ‘Karel V en Johanna vander Gheenst’ uit 1841 en zijn ‘Zelfportret’. Zijn veelzijdigheid als kunstenaar bewijst zijn ontwerp voor het grafmonument voor Jan Frans Willems op het Campo Santo in Sint-Amandsberg. Het ontwerp werd uitgevoerd door architect Louis Auguste Serrure (4).

In 1843 wordt hij benoemd tot leraar tekenkunst aan de Gentse Academie. In 1844 komt daar ook ‘tekenen naar de klassieken’ bij, in 1846 waarnemingstekenen. In 1850 volgt hij Jean-François Portaels op als directeur van de afdeling Tekenkunst. ‘Hij onderscheidde zich bijzonder als bestuurder, meer dan als baanbreker voor een vernieuwende kunststrekking’ (5). Naast getalenteerd schilder ontplooit hij zich als bekwaam bestuurder en kunstpedagoog. Hij wordt pleitbezorger van een verdere uitbouw en ontwikkeling van het kunstonderwijs.

Academiedirecteur

Canneel had meer de organisatiegeest van zijn oud-bestuurder Van der Haer. Hij was eveneens sterk academisch aangelegd en verwachtte alles van een degelijk georganiseerde inrichting, met praktisch gemeenschappelijk onderwijs (6). ‘Zijn organisatorische gaven kwamen vooral aan het licht, wanneer hij tot directeur der instelling werd aangesteld in 1850, evenals in zijn grote bedrijvigheid als lid van de verbeteringsraad der tekenkunst, gesticht in 1859’ (7), ook bekend als de verbeteringsraad voor het onderwijs der beeldende kunsten bij de Belgische Academie (8).

In 1869 krijgt hij een benoeming als inspecteur voor de academies en tekenscholen in 'de beide Vlaanders' (9). In de provincies Oost- en West-Vlaanderen gaat hij op bezoek bij de kunstscholen, hij bestudeert hun werking, hun curriculum, hun 'bedrijfsvoering'. In het eindrapport van zijn inspectieronde beschreef hij de gunstige invloed van de artistieke opleiding op het individueel en maatschappelijk welzijn (10). Wanneer hij fungeert als jurylid voor de laatstejaars nijverheidstekenen formuleert hij allerlei aanwijzingen om het niveau op te krikken (11). In 1869 is hij afgevaardigde en 'ere-vicevoorzitter' van het bureau op een internationaal congres over de industriële toepassingen van de beeldende kunsten (12). Het congres formuleert aanbevelingen die zelfs vandaag nog actueel zijn: verplicht tekenonderricht in de basisschool, ontwikkeling van de kunstzin op vroege leeftijd door bezoek aan musea en tentoonstellingen van tekenkunst in alle steden en dorpen (13).

Welbespraakte netwerker

Als kunstenaar en directeur van Academie participeerde hij ten volle aan het cultuurleven in de stad. Hij was ook enthousiast zanger. Als er in 1838 in het atelier van kunstschilder Jan Lammens een koor, Orpheus, wordt opgericht, fungeert Canneel meteen als voorzitter (23). Hij was een echte netwerker. Zijn naam duikt zowat overal op. 'Canneel sprak en schreef gemakkelijk en nam in Vlaamse cultuurgenootschappen dikwijls het woord' (14). Zo was hij secretaris van het Kunstgenootschap en van 1851 tot 1861 bestuurslid van het Willemfonds (15). In 1842 fungeert hij reeds als secretaris voor de afdeling Beeldende Kunsten van de Koninklijke Maatschappij voor Schone Kunsten en Letteren (16), in 1868 wordt hij ondervoorzitter (17), in 1869 voorzitter (18). Als de Stad Gent in 1847 een adviescommissie opricht om het kunstaankoopbeleid vorm te geven, is hij er uiteraard bij (19). Canneel is een veelgevraagd jurylid voor wedstrijden en Salons en bij de inrichting van een overzichtstentoonstelling naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van de onafhankelijkheid, zetelt hij in de leidinggevende commissie.

Ook in de opkomende monumentenzorg laat hij zich niet onbetuigd. Als de sloophamer dreigt voor de dominicanenkerk (om de brede Jacobijnenstraat te verwezenlijken), neemt hij het voortouw om het gebouw en zijn stijlelementen te inventariseren (20). In 1863 wordt hij benoemd tot corresponderend lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten (21). Hij was trouwens vurig pleitbezorger van een grotere lokale verankering van de monumentenzorg. Ook het planmatig onderzoek van de gotische elementen in de Bijloke kan op zijn inzicht rekenen (22).

‘Droom by den fieren Tiberstroom’

Theodoor Canneel was geen enge provinciaal. Hij ondernam studiereizen en verbleef in Frankrijk, Italië en Duitsland. In april 1848 vertrok hij op studiereis naar Italië.

Eerste halte, Parijs. Daar ontmoet hij Joseph Stallaert (1825-1903). Die geeft een mooie beschrijving van Theodoor-Joseph. ‘Pendant trois années de voyages et de relations intimes avec lui, Canneel se révéla ce qu’il était réellement: intelligent, profondément érudit, ami fidèle et sûr. Il était doux et ferme en même temps, d’une bienveillance parfaite; il possédait les qualités les plus délicates et inspirait l’estime et la sympathie à tous ceux qui étaient en rapport avec lui.’ (25). Door het uitbreken van de revolutie moesten ze Parijs voortijdig weer verlaten. Via Turijn, Genua, Pisa en Firenze kwamen ze op 22 mei aan in Rome. Plannen om verder door te reizen naar Griekenland moesten ze opgeven (26). In Rome treffen ze nog Belgische kunstenaars aan, Canneel weet er een hechte groep van te maken (27).

We wisten reeds dat Canneel muzikaal was, maar in Rome zet hij met componist François-Auguste Gevaert (1828-1908) een koortje op. (28). Het was niet louter een plezierreisje. ‘Pas un coin historique ni intéressant ne lui échappa (...) c’est grace à l’influence de ces belles créations de l’école italienne qu’il conçut dès lors le project de se livrer à la peinture monumentale dans son pays’(29). In 1850 nam Canneel afscheid van Rome, hij maakte een toer langs Napels en bezocht de opgravingen in Pompeï en Herculaneum. Met een gevuld schetsboek trok hij naar België terug (30).

In het voorjaar van 1865 gaat hij op studiereis naar Duitsland. Canneel schrijft in een brief op 19 januari 1865 dat hij de reis onderneemt voor de studie van de meest recente kunstwerken die de meest beroemde monumenten in dat land decoreren (31).

‘De naakte wanden waren tot dan sprakeloos gebleven’

Theodoor-Joseph Canneel wordt vandaag vooral herinnerd als ontwerper en uitvoerder van monumentale muurschilderingen. In het midden van de negentiende eeuw maakte deze kunstvorm een steile opgang. Grootse, monumentale schilderingen rechtstreeks aangebracht op grote muren van grootse publieke gebouwen spraken erg tot de romantische verbeelding. In deze periode ontdekten men opnieuw hoe kleurrijk de middeleeuwen wel niet waren. Canneel is zelf vanuit zijn interesse in monumentenzorg betrokken bij de bestudering

van muurschilderingen, vooral in de kerk van het Caermersklooster.

Ook buitenlandse inspiratie werkte zeer aanstekelijk, vooral dan de Duitse monumentale muurschilderingen. Deze kunstrichting van de zogenaamde ‘Nazareners’ kon op heel wat belangstelling rekenen. De schilders Godfried Guffens en Jan Swerts konden hun reizen naar Duitsland en Italië mediatiseren en organiseerden tentoonstellingen met kartons van Duitse kunstenaars. Het reveil kon trouwens op de steun rekenen van de regering. Vooral minister Charles Rogier ontwikkelde specifiek regeringsmecenaat. De schilderwerken zowel aan de kerk van het Heilig Kerst als Sint-Anna konden op staatssubsidies rekenen (32).

‘Une longue procession’ in de Sint-Salvatorkerk

Het eerste project van die aard dat Canneel aannam was de Gentse kerk Sint-Salvator (Heilig Kerst). Achter een neoclassistische façade schuilt een vijftiende-eeuws gebouw. In de vroege achttiende eeuw werd aan de oostzijde een Sacramentskapel bijgebouwd. In 1858 werd haar bouwtrant in renaissancestijl in harmonie gebracht met de kerk. Theodoor Canneel werd aangezocht om de kapel, het huidige koor, te versieren met muurschilderingen. In mei 1857 krijgen de ontwerpen de finale goedkeuring van de Koninklijke Commissie voor Monumenten (33).

Afb. 2. Reproductie van een van de muurschilderingen in de Sint-Salvatorkerk. Lithographie door Van Loo opgenomen in *Journal des Beaux-Arts*, als geschenk voor de abonnees. *Journal des Beaux-Arts*, 1866, 30 september, p. 137.

Boven het altaar zit Christus, de armen uitgestrekt. Nog hoger zweven twee engelen met in hun handen een wimpel met de woorden ‘Komt tot Mij, gij allen die bezwaard en beladen zijn, en Ik zal u verkwikken’. Bij de troon knielen biddende engelen. Op de zijmuren, tussen de glasramen, zijn de twaalf apostelen afgebeeld. In hun kielzog volgt een indrukwekkende reeks heiligen (afb. 2): de heilige Bruno, Bavo, Antonius Abt, Franciscus van Assisi, Dominicus Guzman, Bernardus van Clairvaux en Benedictus, Theodorus, Joris en Sebastiaan, Ludovicus, Karel de Grote en Eduardus, Elisabeth van Hongarije, Helena en Clothilde, Juliana van Mont Cornillon, Coleta, Godelieve, Gudula en Pharaïldis. In de eigen woorden van Canneel: ‘une longue procession, composée de tous les Saints de la hiérarchie céleste, se rendant à l’adoration du Saint-Sacrement’ (34). De inhuldiging van de schilderijen viel samen met de opening van het Salon op zondag 22 juni 1862 (35). Het project wordt een groot succes. De reputatie als muurschilder is gemaakt (36).

Een decoratief geheel in Burst

In 1864 ging Theodoor Canneel aan het werk in de Sint-Martinuskerk van Burst. Deze landelijke gemeente liet Louis Minard een nieuwe, neogotische kerk bouwen (37). De eerste steen werd gelegd op 19 april 1852 en op 8 oktober 1855 werd de kerk plechtig ingewijd (38). Theodoor Canneel beschrijft het zo: ‘Alleen de naakte wanden waren tot dan sprakeloos gebleven, en wachten op het penseel des schilders om de gelovigen de bestemming van Godes huis te herinneren’ (39).

Uiteraard was het thema voor de schilderijen het leven van patroonheilige Martinus van Tours, met centraal de Heilige te paard, die zijn mantel deelt. Voor de werken in Burst werd Canneel bijgestaan door zijn voormalige leerlingen Jules De Keghel, Felix Metdepenningen en Vital Sterck (40). ‘Heden vertoont de kerk van het nederige Burst een decoratief geheel waarvan tot nu nog weinig kerkgebouwen in België een voorbeeld opleveren’ (41).

Het vergeten Institut Lousbergs

Tussendoor heeft Canneel schilderijen aangebracht in het pas opgerichte ‘Institut Lousbergs’. Textielbaron Ferdinand Lousbergs liet bij zijn overlijden in 1859 de som van 400.000 frank na voor de bouw van een tehuis voor gepensioneerde of ‘verminkte’ arbeiders. Met dat geld werd door stadsarchitect Pauli een complex opgetrokken aan de huidige Ferdinand Lousbergskaai. Het werd in 1865 in gebruik genomen. Op een gouden achtergrond troont de

Christus-Vertrooster, gezeten op de Hemelse Troon, met aan weerszijden een verminkte. Door een gebrek aan zorg en een ‘restauratie’ in 1936 is van de schildering vandaag de dag niet veel meer te zien (42).

Sint-Anna, kroon op het werk

In 1853 was men in de nieuwe Gentse wijk rond het Zuidstation begonnen met de bouw van een grote en monumentale parochiekerk. Stadsarchitect Roelandt en diens opvolger Van Hoecke trokken een eenbeukige kerk op, die plaats kon bieden aan meer dan 1000 gelovigen. De eclectische Rundbogenstil van het gebouw leende zich uitstekend voor monumentale schilderwerken. Op 24 april 1863 wordt Theodoor Canneel door de kerkfabriek van Sint-Anna aangezocht om de nieuwe parochiekerk van schilderijen te voorzien. Begin 1865 is het voorbereidende werk klaar en kan Canneel beginnen met de bin-

Afb. 3. Volledig beschilderd interieur van de Sint-Annakerk.

nendecoratie. De schilderwerken in Sint-Anna zullen duren tot na zijn overlijden. Het werk was dan ook immens (afb. 3). Zo maar eventjes 4000 m² te beschilderen oppervlakte stonden klaar (43).

Voor het eenbeukige schip heeft Canneel gewerkt met het thema ‘Het mysterie der menswording Christi, werd door Gods almogende voorzienigheid in de heilige Anna voorbereid’. Helemaal vooraan, in de apsis, zien we moeder Anna met aan haar linkerkant, nicht Elisabeth, haar man Zacharias en hun zoon Johannes de Doper en aan de rechterkant Maria, Joachim en Joseph. Door de halfronde vorm voelen we ons allen verbonden met de Heilige Familie. Bovenaan, in een halfboog God de Vader en Christus in een medaillon, en de aartsengelen Michael en Gabriël. De begeleidende opschriften in het koor zijn in het Latijn, in de rest van de kerk gebruikt Canneel het Nederlands.

Het thema gaat verder: ‘Het bloedige offer welk de Zaligmaker had te volbrengen, was door de val des eersten mens in het Paradijs noodzakelijk geworden’. Aan de ene kant van het schip zien we de zondeval, met aan de overkant de Kruisdood. ‘De belofte des Eeuwigen bij Adams veroordeling gedaan werd, in de opvolgende tijden, in het heilig Schrift door de mond der profeten staande gehouden.’ De volgenden in de reeks zijn de profeten, eerst de vier zogenaamde grote profeten, gevolgd door de twaalf kleine. De reeks wordt vervolledigd met de bijbelse figuren David, Mozes, Jakob, Noach, Salomo, Aaron, Abraham en Adam. Verder: ‘De wereld heeft de goede tijding gehoord, het Evangelie wordt verkondigd’, de evangelisten dus. Met in hun kielzog de apostelen. Aan de achterzijde van het schip zien we de werkelijk monumentale uitbeelding van de Intocht in Jeruzalem.

De zijkapellen zijn beschilderd volgens een schema, onderaan ‘wandtapijten’, met ‘plooien in de stof’ en grote ‘nagels’. Het onderste register is voorbehouden voor de heilige aan wie de kapel is toegewijd. Het bovenste register toont ‘aanverwante, soortgelijke’ heiligen. De eerste zijkapel aan de Oostzijde is toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw. Onderaan zien we de Moeder Gods in verschillende ‘gedaanten’: Maria-Boodschap, de Visitatie, Sedes Sapientiae (zetel van kennis) en de Tenhemelopneming. Het volgende register toont de verwanten, stuk voor stuk sterke vrouwen uit het Oude Testament: Deborah, Jaël en Judith, gevolgd door koningin Ester.

Na de kapel van de moeder, het altaar van de heilige Jozef. Het eerste schilderij geeft de toon aan, de Heilige Familie. Daarnaast verschijnt de engel aan Jozef om hen te waarschuwen, en op te dragen te vluchten. Op het volgende tafereel: de rust op de vlucht naar Egypte en tenslotte de dood van Jozef. De

bovenste reeks toont heilige aartsvaders: Jozef, zoon van Jacob, Jacob, Rachel en Benjamin.

Het volgende altaar is voor de heilige Barbara. We krijgen te zien: het dispuut met stadsprefect Martianus, Christus verschijnt in de gevangenis, Barbara krijgt onderricht van Valentinus. De bovenste reeks toont andere heilige martelaressen Godelieve, Agnes, Ursula en Cecilia.

Aan de overkant, aan de westzijde, is het eerste zijaltaar opgedragen aan de Heiligen Helena en Margaretha. De onderste reeks staat in het teken van het Kruis: het offer van Abel, het offer van Melchizedek, het offer van Abraham en tenslotte de Piëta (met de overleden Christus). Bovenaan de heiligen Margaretha en Augustinus, Constantinus en Helena.

De volgende zijkapel is opgedragen aan Sint-Anna zelf. In het onderste register zien we tafereelen uit haar leven: de ontmoeting van Anna en Joachim, de verschijning van de engel aan Joachim, de verschijning van de Engel aan Anna, en tenslotte de Heilige Familie: Joachim, Anna en Maria. Bovenaan krijgen we andere 'jonge ouders op leeftijd': Anna van Efraïm en Elcana, Abraham en Sara.

Dan is het de beurt aan het altaar van de Gentse pestheilige Macharius. Onderaan zien we zijn intrede in de Sint-Baafsabdij, zijn visioen, Macharius en de Gentse pestlijders en zijn dood. Boven staat hij afgebeeld naast Bavo, Lieven en Amandus.

De laatste kapel is die van de Heilige Catharina, in het onderste register episodes uit het leven van Catharina van Alexandrië, Catharina voor keizer Maxentius, in discussie met de filosofen van Alexandrië en de troostende engel. Boven zien we naamgenoten: Catharina van Bologna, Catharina van Genua, Catharina van Siena en Catharina van Zweden.

In december 1887 sprak schepen Paul Voituron lovende woorden: 'De muurschilderingen van Ste-Anna dragen den stempel van eene meesterhand; wanneer zij afgewerkt zullen zijn, zullen wij eene eenige kerk bezitten; wel bestaan er geschilderde tempels, doch geene gelijk deze, waar de tafereelen volgens een vooraf gemaakt plan uitgevoerd de hoofdgedachte ontwikkelen in hunne gansche reeks. Deze kerk zal stellig den kunstroom van Gent nog meer luister bijzetten'(44).

Op 16 mei 1892 overlijdt Theodoor Canneel. In de Sint-Annakerk bleven er nog drie onafgewerkte kapellen over, namelijk de vierde en vijfde kapel links en de vijfde rechts: de kapel van Sint-Philomena, de Doopkapel en de Passiekapel. Een Gentse krant schreef in de necrologie 'Het lijfstuk van den

overledene is en blijft zijne muurschildering der Sint-Annakerk alhier, ongelukkigig nog onvoltooid’(45). Verschillende oud-leerlingen bieden zich aan om het project te voleindigen, George Minne, Vital Sterck en Theophile Lybaert. In november 1892 wordt de knoop doorgehakt, de opdracht is voor Theophile Lybaert (1848-1927). Die slaagt erin om de stijl van zijn leermeester perfect na te volgen. De werken gaan vlot, de kapel van Sint-Philomena is klaar in december 1894. De passiekapel wordt beëindigd april 1895. De schilderwerken eindigen in januari 1896, dan is ook de Doopkapel afgewerkt. Zondag 19 april 1896 werden de muurschilderingen plechtig ingehuldigd (46).

Faam

Het overlijden van Canneel ging niet onopgemerkt voorbij. Zowat alle kranten publiceerden een necrologie. De begrafenisdienst in de kerk van Sint-Elisabeth, gevolgd door de teraardebestelling in de Westerbegraafplaats, wordt druk bijgewoond (47). Het Salon van 1892 besteedde bijzondere aandacht aan de overleden Canneel. In het Aulagebouw van de universiteit werd een aparte tentoonstelling ingericht met enkele van zijn werken. Minister van binnenlandse zaken Jules de Burlet bezocht niet alleen het Salon en de Canneel-tentoonstelling, hij bezichtigde ook de Sint-Annakerk (48). Koning Leopold II wisselde tijdens zijn bezoek aan het Salon op 7 oktober ook enkele woorden met de dochter van Théodore Canneel. Hij condoleerde haar en verontschuldigde zich dat hij de aparte tentoonstelling niet kon bezoeken (49). We eindigen met een treffende beschrijving uit 1874: ‘Hij heeft zijne eigene ingevingen gevolgd; want men vindt in zijn werk niets wat het kenmerk draagt van welke hoegenaamde school, of van eenige hoegenaamde individualiteit. In zijn werk schijnt hij meer denker dan schilder te zijn, en daarover moeten wij hem erkentelijk zijn in eenen tijd en in een land, waarin de gedachte zeldzaam is. Bij het beschouwen dier fresco’s is men ontroerd en getroffen, en een kunstenaar, die tot het hart en het gevoel kan spreken, heeft het verhevenste doel der kunst bereikt. Die weinige regelen zullen volstaan om de nieuwsgierigheid aan te prikkelen en meer dan één kunstvriend den weg naar Sint-Annakerk te doen nemen, om zich met eigene oogen te overtuigen, dat den heer Canneel geen overdreven lof wordt toegezwaard.’(50)

Met dank aan Christiane Van Winckel.
Voor mijn liefste papa, Dirk Vande Look (1953 – 2017),
onlosmakelijk verbonden met de Sint-Annakerk.

Noten

1. *Jubelkrans van Joseph Canneel, sints 50 jaren ter drukkerij van de heeren De Busscher Vader en Zonen, te Brugge en te Gent. Thans Meesterknecht in deze Drukkerij*, Gent, 1850, p. 9.
2. Spyers, F.A., Tentoonstelling van schilderyen op het stadhuis, den 26 November 1837 geopend. In: *Bijdragen der Gazette van Gend voor Letteren, Kunsten en wetenschappen*, Gent, 1837, p. 114.
3. XVIIe Salon de Gand. 1792-1838. *Notice des productions...*, Gent, 1838, p. 48.
4. de Saint-Genois, J., 1863, Verslag over de werkzaamheden der Commissie gelast met het oprigten van het gedenkteeken voor J.F. Willems. In: *Gedenkzuil aen J.-F. Willems toegewyd*, Gent, p. 33.
5. De Wilde, G.A., 1941, *Geschiedenis onzer Academiën van Beeldende Kunsten*, Davidsfonds, p. 156.
6. De Wilde, G.A., 1941, p. 150-151.
7. De Wilde, G.A., 1941, p. 151.
8. De Eendragt, 1863, 8 maart, p. 72.
9. *Ministère de l'Interieur, 1874, Enseignement des Arts du Dessin. Rapports des délégués chargés par le gouvernement de l'inspection des Académies des Beaux-Arts et des écoles du dessin du Royaume de Belgique*, Brussel, p. XXIII.
10. 'La divulgation dans les masses des connaissances que procure l'étude des arts du dessin est, en ce moment, l'objet de la sollicitude de tous ceux qui s'occupent de rechercher les moyens propres à augmenter la prospérité publique, dans les différents Etats européens. Je puis donc me dispenser de m'étendre sur ce sujet pour établir une fois de plus une vérité qui n'a plus besoin d'être démontrée: l'influence qu'exerce l'éducation artistique d'un peuple sur un grand nombre des manifestations de sa vie collective et individuelle' (Canneel, T., 1869, Rapport présenté à M. Le Ministre de l'Intérieur, in: *Ministère de l'Interieur, 1874*, p. 87-88).
11. *Verslag van het Bestuur en den Toestand der zaken van de Stad Gent*, 4 oktober 1869, Gent, p. 78.
12. *Journal des Beaux-Arts*, 1869, 15 okt., p. 151.
13. *Journal of the Society of Arts*, 1869, 10 dec., p. 72.
14. De Wilde, G.A., 1941, p. 156.
15. *Jaarboek van het Willemsfonds*, 1875, p. 122.
16. De Busscher, E., 1845, Précis historique de la Société royale des Beaux-Arts et de Littérature de Gand, in: *Annales de la Société royale des beaux-arts et de littérature de Gand*, deel 1, Gent.
17. *Verslag van het Bestuur en den Toestand der zaken van de Stad Gent*, 8 okt. 1868, Gent, 1868, p. 98.
18. *Verslag van het Bestuur (...)*, 4 okt. 1869, Gent, 1869, p. 93.
19. Van Loocke, A.S., 2015, *La Société royale pour l'Encouragement des Beaux-Arts dans la ville de Gand en de Gentse Salons (1853-1913)*, onuitgegeven masterproef, UGent, p. 82.

20. *Journal des Beaux-Arts*, 1860, 30 april, p. 64.
21. *Journal des Beaux-Arts*, 1863, 30 sept., p. 145.
22. *Bulletin des Commissions Royales d'Art et d'Archéologie*, 1898, Brussel, p. 305.
23. Hoste, L., 1992, Gezelschapsleven te Gent in de 19de begin 20ste eeuw (vervolg). In: *Ghendtsche Tydinghen*, p. 219.
24. *De Vlaamsche School*. 1856, Jaargang 2. J.-E. Buschmann, Antwerpen, p. 16.
25. Stallaert, J., 1894, Notice sur Théodore-Joseph Canneel, in: *Annuaire de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique*, Brussel, p. 303.
26. Du Jardin, J., 1898, *La Renaissance du XIXe siècle. l'Ecole de 1830 et les peintres contemporains*, Brussel, p. 103.
27. 'A cette époque, se trouvaient à Rome plusieurs artistes belges: ils se voyaient peu; Canneel, par sa bienveillance et son caractère conciliant, parvint à former une petite colonie belge dont tous les membres étaient heureux de se rencontrer journellement et vivaient étroitement unis. Non seulement ces artistes se réunissaient tous les jours, mais l'union fraternelle qui régnait entre eux était telle que si, au repas du midi, l'un d'eux n'était pas présent, on allait immédiatement s'informer de la cause de son absence.' (Stallaert, J., 1894, p. 303).
28. 'A l'arrivée d'un artiste belge ou à l'occasion du départ de l'un d'eux, on organisait une petite fête; on se groupait alors autour de la table au milieu de laquelle se trouvait un barillet de Frascati ou de Velletri; on parlait de ses occupations de la journée, des visites dans les musées, des études faites; on discutait des question d'art, on s'entretenait du pays natal. Souvent Canneel prenait sa guitare et nous chantait quelque chanson italienne ou flamande. Alors la joie, l'effusion des coeurs était complète. Il n'est personne de ceux qui composaient ce groupe d'artistes qui ne se rappelle avec bonheur ce temps heureux.' (Stallaert, J., 1894, p. 304).
29. Stallaert, J., 1894, p. 306.
30. Stallaert, J., 1894, p. 307.
31. Rijksarchief Gent (RAG), Sint-Annakerk Gent, M.A., K.F., Briefwisseling Canneel, 1865, 19/01/1865.
32. Bergmans, A., 1998, *Middeleeuwse Muurschilderingen in de 19de eeuw*, Leuven, p. 25.
33. RAG, Sint-Salvatorkerk Gent, M.A., K.F., brief stad Gent aan Kerkfabriek Sint-Salvator, 20 mei 1857.
34. Brief van Theodoor Canneel aan Kervyn de Volkaersbeke, 16 augustus 1857, gepubliceerd in Kervyn de Volkaersbeke, *Les Eglises de Gand*, deel 2, Gent, 1858, p. 269.
35. 'Op den zelfden dag werden de muurschilderingen in Heilig Kerstkerk, op eene voortreffelijke en zijnen roem allenzins waardige wijze, door den heer Canneel, professor-bestuurder bij onze Akademie, uitgevoerd, ingehuldigd. Al de moeilijkheden, welke de staat der kerkmuren den kunstoenaar aanboden, zijn met verbazende schranderheid door hem overwonnen.' (*De Eendragt*, 1862, 29 juni, p. 104).
36. In de Gentse gemeenteraad wordt een brief voorgelezen van de gouverneur, met onder meer volgende passage: 'De koninklijke Commissie van Gedenkbouwen verklaart dat de drieën-vijftig beeltenissen, de veertien verdeelingen van het choir vervullende, en leeraren en Belgische heiligen verbeeldende, met veel talent zijn uitgevoerd, en dat de kunstoenaar verdient, niet vergeten te worden bij de latere bestellingen die het Staatsbestuur in het geval

zal zijn te doen.' gemaakt (*De Eendragt*, 1861, 29 dec., p. 51).

37. 'Burst is een aangenaam gelegen gemeente in het schone Land van Aalst. Alhoewel zijn bevolking slechts tot ongeveer 800 inwoners belooft, mag de gemeente zich roemen een tempel te hebben opgericht van een belangrijkheid die men geenszins verwacht van zulke nederige plaats van te treffen' (Canneel, Th-J, 1874, *Verklaring der onderwerpen voorgesteld in de muurschilderingen uitgevoerd in de parochiale kerk der gemeente Burst*, Gent, p. 3).
38. Bavay, L., 1985, Bijdrage tot de parochiegeschiedenis van Burst. De Neogotische Sint-Martinuskerk. In: *Mededelingen van de Heemkundige Kring van Erpe-Mere*, 3, p. 51.
39. Canneel, Th.-J., 1874, p. 6.
40. Canneel, Th.-J., 1874, p. 10.
41. Canneel, Th.-J., 1874, p. 6.
42. Roelandts, O., 1937, *Les peintres décorateurs belges décédés depuis 1830*, Brussel, p. 67.
43. Voor alle details betreffende de bouw en aankleding: Vande Loock, H., *De Sint-Annaparochie in de negentiende eeuw. Uitbouw van een materiële infrastructuur, onuitgegeven scriptie*, UGent, 2004. Een geïllustreerde beschrijving bij Suys, A., 1996, *De Sint-Annakerk te Gent*, Gent, Provincie Oost-Vlaanderen, pp. 72. Deze en volgende citaten: Canneel, Th. J. 1891, *Verklaring der onderwerpen voorgesteld in de muurschilderingen uitgevoerd in de parochiale kerk van St-Anna*, Gent,
44. *Volksbelang*, 25 april 1896 p. 2.
45. Stallaert, J., 1894, p. 301.
46. *Volksbelang*, 1896, 25 april, p. 2.
47. *Het Belfort*, jg. 7, deel 1, p. 432.
48. Bertin, L., 2015, *Het Salon van Gent in 1892: een reconstructie, scriptie masterproef*, UGent, p. 36.
49. Bertin, L., 2015, p. 44.
50. *De Eendracht*, 1874, 11 jan., p. 56.

NIEUW KASTEEL VAN KAREL V EN ZIJN ‘SPAANSE’ OPVOLGER: ENORME MASTODONTEN

Evolutie van de militaire techniek in de jaren 1400-1500: politieke, financiële en maatschappelijke gevolgen

Marc Hanson

Inleiding

Dit kort artikeltje werd opgemaakt om de bouw van het ‘Nieuw Kasteel’ na 1540 in opdracht van Karel V nader te verklaren en te kaderen in onze militaire geschiedenis. Na de gedeeltelijke afbraak door het opstandige calvinistische bewind (1577-1584) en de heropbouw vanaf 1585 onder het Spaanse regime, werd dit bekend als het ‘Spaans Kasteel’.

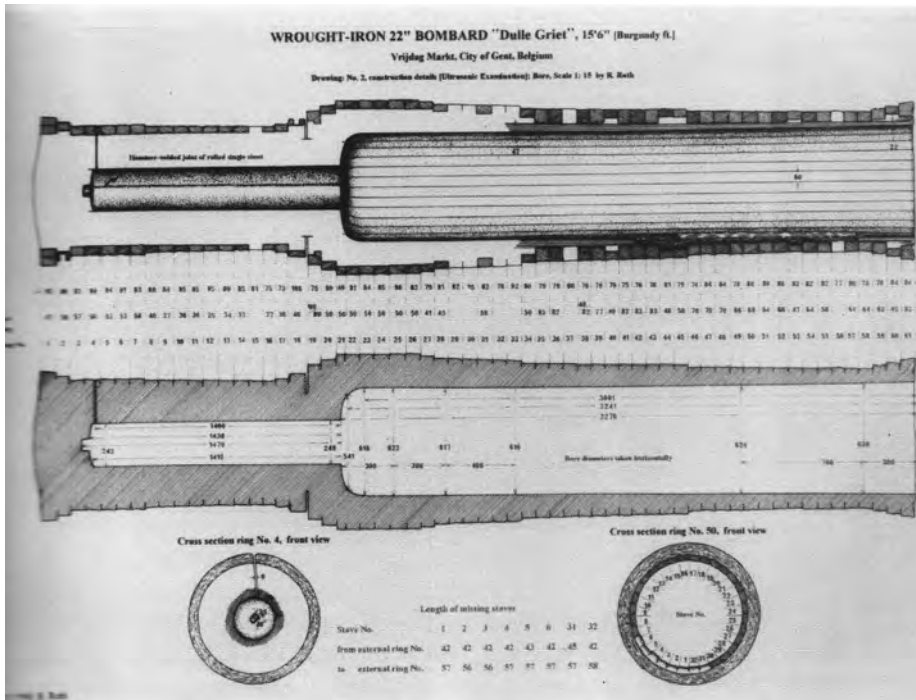
De tekst hieronder dient in de eerste plaats als introductie bij een voor 2018 gepland boek, een uitgave van de ‘Buren van de Abdij’ over dat kasteel. We meenden dat we dit de lezers van *Ghendtsche Tydinghen* niet mochten onthouden.

Gesmede monsterkanonnen: bombarden

In de militaire techniek deden zich tijdens de vijftiende eeuw ingrijpende veranderingen voor. In die tijd ontwikkelde men de bombarde, een monsterkanon van aan elkaar gesmede ijzeren staven die versterkt werden met ijzeren hoepels. De loop was vier tot vijf meter lang, had een binnendiameter van 50 à 60 cm en een gewicht van zes tot tien ton of nog meer. De Dulle Griet van Gent uit ca. 1430 is vijf meter lang en weegt meer dan zestien ton (afb. 1). Bombardes verschoten onder donderend geraas en met veel kracht stenen kogels met een gewicht van ca. 400 kg. De vuursnelheid was echter zeer laag: vier tot tien projectielladingen per dag.

Kleinere kanonnen

Die eerste reuzenkanonnen waren echter niet geschikt voor gebruik op het slagveld. Daarom beslisten de Bourgondische hertogen om geschut van kleiner kaliber te laten vervaardigen, die het leger met zich kon meevoeren. De verbeterde kanonnen waren in de eerste plaats efficiënt in het stukschieten van

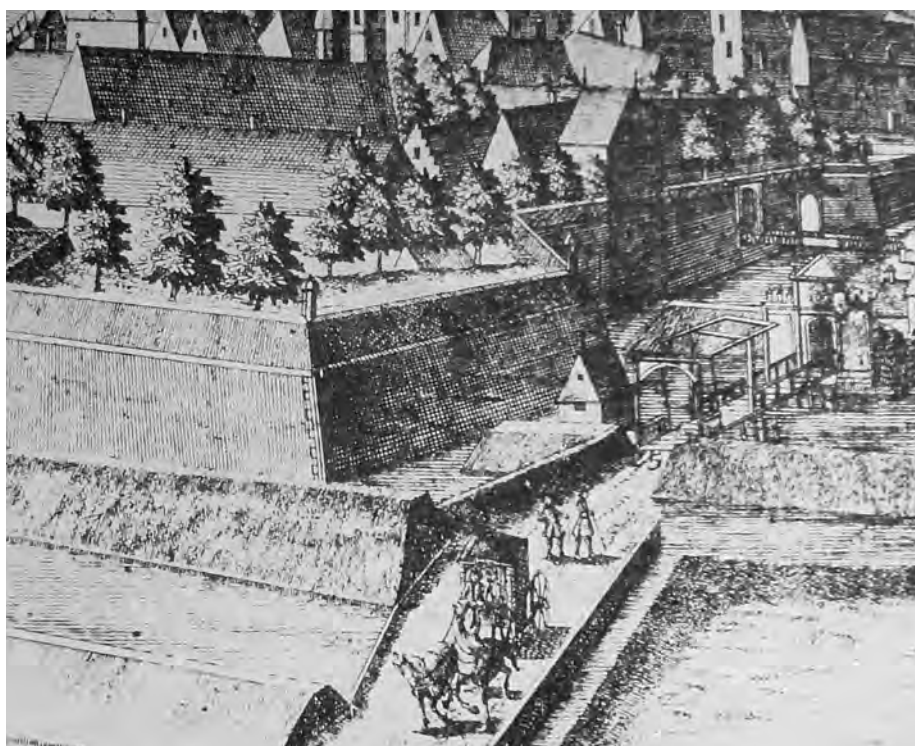
Afb. 1. Structuur van de Gentse Roden Duvele, beter bekend als Dulle Griet, zoals uitgemeten en getekend door de expert Roth (uit Beyaert, 1999).

middeleeuwse vestingmuren. Hierdoor kwamen aanvallers van burchten en steden steeds meer in het voordeel, hoewel een inname soms nog veel kostbare tijd en menselijk leed vergde. In het algemeen konden alleen machtige vorsten zich dergelijke dure artillerie veroorloven en gespecialiseerde manschappen inhuren om ze te bedienen. De nieuwe technieken pakten meestal gunstig uit voor de grotere opponenten in de strijd om de macht. Rond 1500 beschikten de Franse koningen over de beste artillerie in Europa. Zij standaardiseerden de kanonnen en verminderden het aantal kalibers tot zes, gaande van twee- tot 48-ponders. Bovendien maakten zij de grootste stukken lichter door het inkorten van de loop.

Gegoten kanonnen en ijzeren kogels

Dergelijke vuurwapens vertoonden nog veel onvolkomenheden wat duurzaamheid, laden en afvuren betreft. In de loop van de zestiende eeuw trachtten de militairen daaraan te verhelpen. Klokkengieters pasten hun ervaring en kennis toe bij het gieten van kanonnen. Een gegoten kanonloop kon veel gro-

tere krachten doorstaan dan een smeedijzeren vuurmond, zodat men kon overgaan op massieve, ijzeren kogels, die in grotere hoeveelheid konden geproduceerd worden. De grotere massa van een ijzeren kogel had als voordeel dat een kleiner projectiel meer schade aan een stadsmuur kon veroorzaken dan een stenen kogel van grotere omvang. De bombarde was gedoemd te verdwijnen. Dat was ook het lot van de boogschutters die ooit de elite waren geweest van de Bourgondische legers. Als militairen werden zij totaal voorbijgestreefd door de kolveniers en kanonnières die de nieuwe vuurwapens gebruikten. De Habsburgers hervormden hun artillerie naar Frans voorbeeld, maar bereikten lange tijd niet de standaardisatie en de efficiëntie van de Fransen.

Afb. 2. Hoewel van veel latere datum dan het Nieuw Kasteel van Keizer Karel, geeft dit detail van een afbeelding door Sauer (tweede helft achttiende eeuw, Stadsarchief Gent) van het gelijkaardige, toen 'Spaanse' Kasteel uit een idee van de massieve constructie. Bemerkt de bomen bovenop de aarden wal aan de binnenzijde van de muren en vergelijk de hoogte van de vestwallen met de grootte van de mensjes en de koets bij de toenmalige Dampoort.

Nieuw type vesting

In het begin van de zestiende eeuw ontwikkelde men in Noord-Italië het defensieve antwoord op het kanon: veel dikkere en lagere vestingmuren versterkt met aarde en veelkantige bastions op de hoeken der fortificatie (afb. 2). Vanaf 1536 trok koning Frans I enkele van de meest gerenommeerde Italiaanse ingenieurs aan om de noordgrens van Frankrijk te voorzien van moderne forten. In korte tijd werden langs de grens met de Nederlanden vijftien forten opgetrokken met meer dan duizend stuks geschut. Langs de zuidkusten van Italië verrees een gordel van torens en vestingen gericht tegen aanvallen van Turkse en Barbarijse (berberse: Noord-Afrikaanse) vloten. Voor de bouw van zijn gebastonneerd Nieuw Kasteel te Gent vanaf 1540 deed ook Karel V een beroep op een Italiaanse ingenieur (ingeniaris), Donato di Boni.

Grotere en duurdere legers

De kosten van artillerie en vestingbouw waren gigantisch, zelfs voor de grote monarchieën. Oorlogvoering werd nog duurder door de forse uitbreiding van de getalsterkte van de legers. De Franse koning had in 1494 Napels nog veroverd met 18.000 man. Rond het midden van de zestiende eeuw konden de grote heersers legers van 40.000 à 50.000 manschappen op de been brengen. Die grotere aantallen waren noodzakelijk om steden die volgens de nieuwe methode versterkt waren, door een beleg met volledige omsingeling tot overgave te dwingen. Daarvoor waren meer manschappen nodig, zodat vorsten een beroep moesten blijven doen op buitenlandse huurlingen, een eeuwenoud gebruik. Dit hield altijd een risico in: hun twijfelachtige trouw aan overheid en samenleving. Bij slechte, laattijdige of helemaal geen betaling, grepen zij snel naar de wapens van mouterij en zelfs verraad.

Competitie met dramatische gevolgen

In de competitie tussen de machtsblokken, bijvoorbeeld dat van Frans I tegen dat van Karel V, speelde een heuse bewapeningswedloop: de ene partij dwong de andere tot minimaal evenwaardige militaire inspanningen. De evolutie van de militaire technieken maakte oorlogen tot buitengewoon dure en ingewikkelde ondernemingen. Om deze te financieren steeg de belastingdruk, ook in de Nederlanden, pijlsnel. Bijzonder dramatisch werd het wanneer pieken van de overheidsbelastingen samenvielen met de dikwijls terugkerende tweejarige economische crisissen zoals in de zestiende eeuw. Kon een Gentse metselaarsknecht in 1518 met zijn dagloon nog 18 liter tarwe kopen om brood te laten

bakken, drie jaar later was dat nog maar 5 liter. Een Gentse ambachtsman zag tussen 1510 en 1550 de helft van zijn koopkracht, uitgedrukt in graan, verdwijnen... Die fiscale druk tastte niet alleen het productievermogen en de levensstandaard aan, maar leidde ook meermaals tot dissidentie van de onderdanen (rebellie, opstanden, weigering beden te betalen) en speelde ook nog eens de protestantse Hervorming in de kaart. Zo'n Gentse weigering om beden (door de centrale overheid 'gevraagde' belastingen) te betalen was voor Karel V de aanleiding om zijn geboortestad streng te straffen, onder andere door de bouw van een dwangburcht van het nieuwe type.

Meer lezen

Beyaert, M. (1999), Nieuw historisch onderzoek van de Dulle Griet bombarde in Gent. *In Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Gent, deel 53, p. 3-59.

Decavele, J. (red. 1990), *Keizer tussen stropdragers. Karel V 1500-1558*, Davidsfonds, Leuven.

Falter, R. (2012), *België. Een geschiedenis zonder land*, De Bezige Bij, Antwerpen-Amsterdam. Deze auteur is zowat de enige historicus van een recente 'geschiedenis van België' die aandacht besteedt aan militaire aangelegenheden.

Van Nimwegen, O. (2015), *Te vuur en te zwaard. De militaire ontwikkeling van Europa, 1315-1914*, Amsterdam, 2015. Met beredeneerde bibliografie p. 363-373.

ZUU 'T IEN EN 'T ANDER VAN NEN ÈWEN AZENT VAN GENT

Deel 6. Lapnamen

Rudy Duprez

'k Wete nie oof da ta tradiese woas, moar in mijnen tijd woas't gelijk dade giene famieldenoame 'n oat bij de poliese. Vele van d'azenten in de perme-renc' en bij de mottaars oan nen bijnoame oof ne lapnoame.

Afb. 1. Een revolutie in het korps, in 1975 al aangekondigd (De Gentenaar). Romain Deconinck brouwde er in 1979-1980 'Mijn ma es uuk agent' uit.

De mijne woas *de Grijze*. Toens oak noog oar oop mijn uufd. Soommigst' oan mier oof iene lapnoame. 't *Bruin Kostuume*, uuk *Muilenalf*, de *Peerdemuile* oof de *Pelikoan*, allemoal veur dezelfste blage: ne coommissier van de perme-rence die vrie' geliefd woas – allee, da peisdege jij tooch. *Boeboetse*: da woas nen brigadier die alle doage 't ziekerappoort dee in den Bèwdeluuënoof.

Den Dees, oof *Dees de Décharzebuize*: nen inspecteur die 't altijd beter wist. Ij ee ne kier ne motto-uitfloat toegelast oomda ten diene te veel laweit moak-tege.

Den Tuupegenoajden.

Miele van de Ziekebeuze.

Chris de Knie.

Schieve Nekke: uuk nen inspecteur.

Inspecteur 41, oof boerke Martens: dé schrik van d'avecoaten in Gent. Den Beul.

Riete Sambrière, die, oas t ij azent woas, ne keer te loate gekoomen es en zee dat ij 'n platte tube ghat oa. 't Woas vaneigens nie woar, vandoar zijne lapnome.

FOTO ARMAND VERSCHUUR

Politie en rijkswacht samen op stap

Afb. 2. Een misschien nog wel straffere verandering: de fusie, in 2001, van stadspolitie met rijkswacht (ongedateerd knipsel, foto Armand Verschraegen).

Froca, Freddy van de motto's, omda t'ij altijd frieten at en coca droenk.

Neetse Coca: uuk een coca-pulle.

Gaby Katanga: ex para, die in de joaren testig bove Congo ee gesproenge. Die, oas Mobutu noar Gent kwam, zee: "k goa diene kluutzak oomverre schiete". Gaby most toens nie meedoen mee 't spel.

De Breipenne: nen planton die zat te breien in zijn kotse van de permerence.

Den Andzuun: frittegde kilo's andzuun. Den diene stoenk uren in de wind.

Den IJzeren Kolonel: nen azent die nie te betrèwe woas – z'en em toens uuk buite gesmete.

Tsetse Bobo.

Sniewwitse: ne rechercheur van de ZOB.

Mauriest van 't Zuid: ne coommissieer die zijn muile nie kost èwen en altijt

rechte stoent oas t'ij de procureur moest belle.

Den Blicke.

Den Bloombak.

De Velopoempe: schriel azentse, die zee da t'ij van niets benèwt woas, moar die altijd bij de radio in de combi bleef, want moest er iets gebeure....

Karel den Duts: ne veint die nie kost lache.

De Duuze: nen nogal briejen azent.

Bloente Jeanne: nen azent mee frie lang oar en vrie deustig aangeleid.

Flexibel: azent, mottaar.

Dreete de Neuze: vaste cantinier in de permerence, die een sigrette kost ruuken oender den douche.

De Bieje: amateur imker.

Dreete Pervitine: nen azent, amateur-coureur, van wie gezeid wiert da t'ij sliktegede (uuk al est nuut beweze).

De Dampkappe: nen inspecteur mee uuk ne gruute neuze.

Linda de Loeze. Vuuder goak doar niets over vertelle.

Monique de Muile (van de Brugsche puurte): een wijf mee oar oop eur tande.

Negen op tien Gentenaars tevreden over politie

GENT

Ongeveer negentig procent van de Gentenaars is tevreden tot zeer tevreden over het Gentse politiekorps. Dat blijkt uit een enquête bij vijfhonderd inwoners, in opdracht van het stadsbestuur en het ministerie van Binnenlandse Zaken.

De enquête werd gehouden voor danken aan het professionalisme en de goede leiding van de agenten. «Het doet deugd dat te horen», zegt politiewoordvoerder Steven De Smet. «Als je ziet uit welk diepdal we komen, is dit een groot herstel van het vertrouwen.» De Gentenaars contacteren de politie het meest voor diefstallen uit auto's of inbraken in woningen. Ongeveer een kwart van de schadevragen). Volgens de ondervraagden zijn de grootste problemen in Gent de onaangepaste snelheid in het verkeer, agressief rijgedrag en rommel in de straat. Maar die problemen worden als minder ernstig ervaren dan in de andere grootsteden. Een groot probleem blijven de wijkagenten. De helft van de Gentenaars kent zijn wijkagent niet en amper een kwart had er al con-

127-10-2005

Afb. 3. De reputatie van de politie is doorheen de jaren alsmear verbeterd, getuige dit cijfer uit 2005 (*Het Laatste Nieuws*).

Tsjoak den Dreupel: drijnktegede girren iene, en kost vrie schuune schrijven en tiekene.

Den Oenderpaster oof Coco Chanel: nen uuftinspecteur.

Kramiekske: oomda tij altijd boterkoeke frittegede.

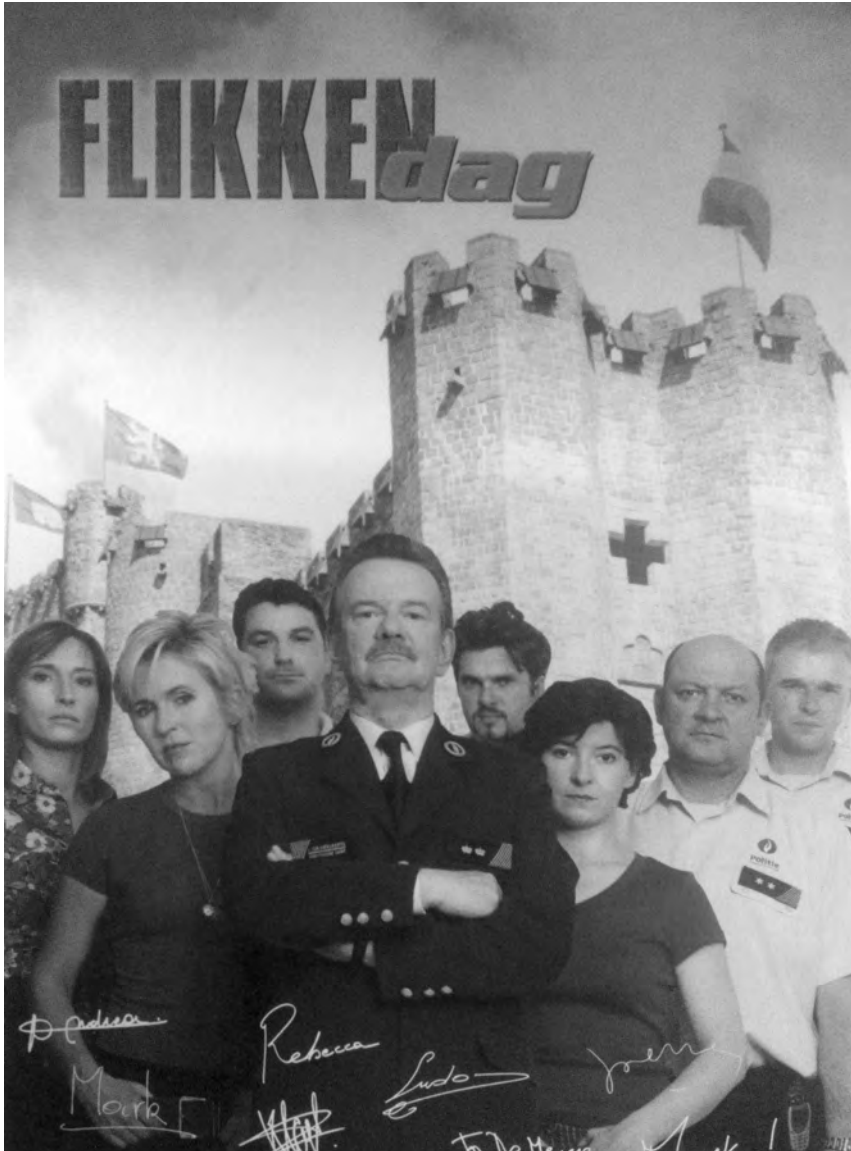
Miele Trompet: clairoenbloazer in de Poliese-armonieje.

Sekspoeze, die sijn oar altijd an't kamme woas, uuk al oat t'ij gien ne mier.

De Vetganze: ne mottaar.

Slijmbol: azent, uuk ne mottaar.

De Coomisseer: azent; uuk ne mottaar, moar iene die't altijd beter wist.

Afb. 4. Het aandeel daarin van de waanzinnig populaire TV serie over het Gentse flikkenleven en de Flikkendagen kan nauwelijks onderschat worden.

Den Osse.

't Blekke Veuruufd. Den dienen oa 'n ijzer blek in zijne koop.

Wijdbiens. Da moe 'k uuk nie uitlegge zekers.

Raf Konijn, die ne keer an't struupe woas binst den dienst en konijnen an't

Afb. 5. Tot en met Albert II en de ministers met politiepetjes op de Flikkendag (ongedateerd knipsel).

schiete woas mee zijne pistol, tot dat er nen boswachter weere schot.

Den Doog: nen inspecteur.

Tuur Nicotine: diene vent eej em duu' geruukt mee sijn Richmondses.

Frans De Flassche.

Tuur Kabas.

Koekeduuze.

D' Uur'bieste.

Bloomkuule: ne vrieje wijvezot.

Mieste de Pinkduuze. Diene mens oa iets an zijn uuge, 't Woas lijk ezuu een leucht da an- en uitging, moar toens vrie rap.

't Veurwiel en *'t Achterwiel*, in den tijt van velopatrouilles.

Mister Spock: coommissieer in de permerence.

De Catchou'nen.

't Wit Konijn.

't Spiexselbakske, alias de Gèwtvis: ne mottaar die spiekedeg' an oenderd in d'uure oas 't ij klaptgede, en die ne keer in de gruute vijver van 't gruuat park gereejen es.

De Sloander.

Van Klooppegem.

Ma & Pa: man en vrèwe. Jij patrouill'azent, zij oop de télè-centrale.

De Schete.

Petoetse.

Patatse.

Kamiel Kodak: ne coommissieer die ne kier nen azent die lag te sloapen oop de fottoo ee gezet.

Afb. 6. Het 'Gat van de wereld' in *Humo* 24 maart 2009 zag het toch iets anders, meer gelijkend op wat in enkele passages van de memoires van onzen 'azent' te lezen valt.

Koop-en-Kluute: nen azent die bijkanst giene nekke 'n oa en kleine van postuur woas.

Jimmy Tuborg. Wa peisde?

Georges de Rugzak: nen azent mee nen bult.

't *Pijntse*: nen altijd zatten azent, moar effenaf altijd – doar kost' oop rekene.

De Keessendoemper: azent mee ne gruute neuze.

't Stijnkbieste: nen azent die uren in de wind stoenk.
De Mierefritter: uuk iene mee ne gruute neuze.
Tom Jones: ne coommisseer, altijt vrie schuune gekliet.
De Schamateur, die vrie goe kost schamateere. En ne vrieje wijvezot.
Bibberjack: nen wijkazent van de Zuid.
Roste Miete: ne roste mottaar.
Tsjeef Actief: liep altijt gekliet mee een blèw blazerke, da suu verslete woas dad' er bijkanst deure kost kijke. IJ oa schrik van 't wirk, ij kost doar nie teege, d'andere moeste da moar doen.
Gust van den Biestemoort: altijt zat, nuut nie nuchter.
Den Bras: coommisseer.
't Vliegend Mes: coommisseer, uuk den boas van de motto's.
Le Beau: adjunct coommisseer. Den diene kwam altijt lijk uit een duuske.
De Kluut: nen azent.
De Pannelatte: nen azent, zuu struis of twie crayons.
De Melkflassche: nen azent mee een kleure lijk een flassche babeur.
Twoane de Gette: nen azent die in de joaren tzeventig noog altijt zijn getten an dee. (= leren beenbeschermers).
De Bosmiere.
't Feutuske. Uuk gekend als Rambo.
d' Azijnflassche.
Boluuge: nen inspecteur in de Permerence. Den diene kost noar eu kijke lijk da' te wereld vergijng.
De Vetbol: ne mottaar mee een bollek' oop zijn uufd.
Louis den Ollander.
De Lange: ne vent van bijkanst 2 meters; schoenmoate: 54!
Jerommeke: mottaar, die neu verre van Gent zit.
De Smurf.
Den Etsendrets: ne mottaar.
Peerdestroent: oomda t'ij ne kier nen boer de stroent van zijn peert oa doen opkuise.
Urko. Lijk dienen oap in diene film.

Naschrift

De zaken en feiten die ik in mijn kleine reeks beschreef, hebben zich écht voorgedaan. De mentaliteit en structuur van de politie toendertijd was naar mijn mening middeleeuws.

Ik heb me daar altijt tegen verzet. Die korpsstructuur, dat éézijdig denken

van 'de baas heeft gelijk', ik kon er tijdens mijn dienstperiode nooit aan wenen. Dat is me dikwijls kwalijk genomen. Ik kan en kon ook niet tegen onrecht. De Wet is er voor iedereen, ook voor de politieambtenaren. Dat is een democratie! Ik heb dikwijls mensen terecht moeten wijzen, ook veel hogere in rang dan ik, dat er zo iets bestaat als de Grondwet. Sommigen vielen zowaar uit de hemel...

Hetgeen in deze reeks gepresenteerd werd, is een selectie van vooral anekdotes, domme toeren en 'stuuten' binnen het corps. Misschien is het niet overbodig te vermelden dat we ook dikwijls geconfronteerd werden met schrijnende toestanden, zowel bij straatarme als bij stinkend rijke mensen, zowel in materieel als in moreel opzicht ... Toestanden die niet te beschrijven zijn: la réalité surpassa l'imaginaire.

De afbeeldingen zijn afkomstig uit de collectie Politie in de reeks Criminaliteit uit de 'Vliegende Bladen' Gent, Documentatiecentrum DSMG, Begijnhof Sint Amandsberg. Met dank aan Guido De Bruycker voor het nakijken van de hier gebruikte Gentse spelling.

STOKERS EN BROUWERS AAN DE APOSTELHUIZEN - KOEPOORTKAAI (1831-1929)

Aflevering 7. Herstart en verkoop (1914-1929) Bronnen en literatuur (Slot)

Marc Hanson

Rampzalige Eerste Wereldoorlog

Vanaf 1914 namen de oudste en de jongste zoon van Théophile Ninitte de leiding van de familiebrouwerij Van Oudenhove in Gent op zich. De middelste zoon had net als zijn vader voor een militaire carrière gekozen. Op 13 september 1901 was hij als zestienjarige ingeschreven aan de cadettenschool te Brussel. Ferdinand (Gent 1884-1926), de oudste en Lucien (Elsene 1888-Brussel 1924), de jongste, hadden met succes de Latijns - Griekse humaniora gevolgd aan het 'Institut Saint-Boniface', een bisschoppelijk college in Brussel. Lucien had ook nog een kandidaatsdiploma in de Wijsbegeerte en de Letteren behaald. Na hun studies waren beide broers actief geworden in het zakenleven, Lucien in de brouwerijsector. De jongste had een robuuste gezondheid, maar zijn broer Fer(di)nand was 'très faible de la poitrine'. Voor de oorlog was hij al vrij lang in behandeling geweest in het wereldberoemde Zwitserse luchtkuuroord Davos, dat vanaf het einde van de negentiende eeuw steeds meer longpatiënten (tuberculose, astma et cetera) aantrok.

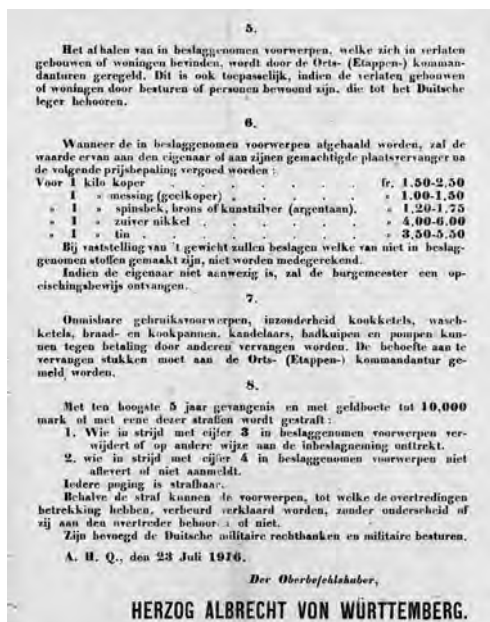
Om het bedrijf efficiënt te kunnen leiden verhuisden beide broers van Brussel naar Gent. Ze namen hun intrek in het brouwershuis aan de Koepoortkaai, ondertussen nr. 58(B). Als gevolg hiervan verhuisde Camiel Willems in 1915 naar de toen nog rustige Citadellaan. Hij zou zich meer dan vroeger gaan toelleggen op de administratie van het bedrijf. De broers behielden of grepen voor de brouwerijnaam terug naar de familienaam van hun overleden oom Ernest. Logisch: de naam Ninitte was onbekend in Gent en Willems was uiteindelijk maar een werknemer, zij het een zeer belangrijke. Ook de Wegwijzers van Gent zouden vanaf 1915 systematisch melding maken van de Firma (Firme) Van Oudenhove.

De nieuwe driekoppige bedrijfsleiding was pas goed en wel aan het werk of de Eerste Wereldoorlog gooide roet in het eten. Op 4 augustus 1914 vielen Duitse troepen België binnen en op 12 oktober werd Gent door de Duitsers

bezet. Het werd de hoofdplaats van Etappe IV, het gebied dat zou instaan voor de bevoorrading en de evacuatie van het Vierde Duitse leger aan het IJzerfront. Enkele dagen daarvoor had Lucien de bezette Arteveldestad, waar zoals elders een golf van patriotisme was ontstaan, al verlaten om zich als oorlogsvrijwilliger te melden. Op 17 oktober 1914 begon hij aan een opleiding van enkele weken in het bekende Franse militaire kamp van Auvours nabij Le Mans in het departement van de Sarthe. Daarna vertrok hij naar het IJzerfront, waar hij de hele oorlog praktisch ononderbroken zou verblijven.

Gezien zijn opleiding, zijn militaire talenten en plichtsgetrouwheid klom hij snel op in rang. Op 8 januari 1916 werd hij bevorderd tot reserveonderluitenant bij het Eerste Regiment Karabiniers en op 26 september 1917 tot reserveluitenant. Volgens zijn oversten gedroeg hij zich moedig en zeer koelbloedig tijdens diverse gevechten, onder andere in april 1916 en tijdens de offensieven van Legergroep Vlaanderen (28 - 30 september en 14 - 23 oktober 1918) als onderdeel van het geallieerd eindoffensief. Het gevolg van zijn keuze om het vaderland als vrijwilliger te dienen was wel dat de brouwerij een sterke bedrijfsleider verloor net nu aan het thuisfront de moeilijkheden zich zouden opstapelen.

Tijdens het eerste oorlogsjaar kon de brouwerij nog min of meer normaal produceren en verkopen door gebruik te maken van de aanwezige voorraden, maar daarna hoopten de problemen zich op. Op 27 oktober 1915 maakte de

Etappecommandant bekend dat de bedrijfsleiders van de Gentse brouwerijen verplicht waren het aanwezige koper, brons en messing te melden, meer in het bijzonder de koperen (brouw)ketels en andere recipiënten met hun respectieve inhoud en gewicht. Op 17 en 18 november werden de formulieren uitgedeeld en een kleine week later weer opgehaald. Onjuiste, onvolledige of oningevulde aangiften konden bestraft worden met een geldboete tot 20.000 mark of een overeenkomstige gevangenisstraf. Bovendien zou het koper dan zonder enige vergoeding in beslag genomen worden.

Vooraf vanaf de winter 1915-1916 werd de aanvoer van de noodzakelijke grondstoffen moeilijker en duurder, er was een tekort aan kolen en de beste paarden waren door de bezetter in beslag genomen. Ze zouden nu dienen om stukken zwaar geschut te trekken of officieren van en naar het front te verplaatsen. Vooral de bevoorrading in hop en graan – Gent lag in oorlogsgebied en veel graan was bestemd voor het leger – stelde steeds grotere problemen. Meer dan tachtig procent van de hopvelden in Poperinge, dat in de frontlinie lag, werd vernietigd en de hopstreek van Aalst werd door de grens van het Etappengebied doormidden gedeeld zodat de handel stilviel. Daarom moest de brouwerij steeds meer naar surrogaatmiddelen (aardappelschillen, bonen, bieten) grijpen en veel improviseren. Slap oorlogsbier was het resultaat.

Om beter het hoofd te kunnen bieden aan die problemen van bevoorrading en distributie, maar vooral om de hele sector onder controle te krijgen, riep de Duitse overheid twee instellingen in het leven. De Brauereikontrollstelle beperkte het aantal brouwerijen en hun bedrijfsgrootte. Op 11 juli 1916 werd voor Etappe IV te Gent een Gersten - Zentrale opgericht, die bestond uit twee Duitse hoge ambtenaren en telkens een of twee vertegenwoordigers van de brouwerijen, de mouterijen, de gistfabrieken en de landbouwsector. Die beheerde de hele oogst van winter- en zomergerst en de verdeling over de zelf aangewezen mouterijen. Het mout werd daarna door dezelfde dienst verdeeld onder de (nog bestaande) brouwerijen van haar gebied op basis van de over 1913 betaalde accijnzen.

Terwijl de brouwerij met veel moeite overleefde, werd Fernand Ninitte op 15 oktober 1916 door de Duitse militaire politie gearresteerd. Volgens zijn broer Lucien zou hij zich niet geschikt hebben naar een verordening van de Duitse Kommandantur Gent, die Gent zelf en alle omliggende gemeenten omvatte. Overtrad hij een van de vele regels van de Gersten Zentrale? Weigerde hij arbeiders af te staan die door de bezetter werden opgeëist? Was hij onwillig om de koperen brouwerijketels te laten uitbreken? Volgens een andere bron

zou Camiel Willems hem bij de Duitse overheid hebben verklikt. Dit lijkt moeilijk aan te nemen gezien Willems na de oorlog in dienst bleef bij de brouwerij. Wat hier ook van zij, Fernand werd voorlopig opgesloten in de onhygiënische gevangenis aan de Nieuwe Wandeling. Precies een maand na zijn arrestatie overleed Victorine Van Oudenhove, de moeder van de broers Ninitte. Geen van de drie kon op de begrafenis in Brussel aanwezig zijn: Fernand zat in de gevangenis en Lucien en Robert zaten aan het front.

Na Fernands aanhouding berustte de dagelijkse leiding van de brouwerij weer bij Camiel Willems alleen. Van brouwen kwam er niet veel in huis, want er waren bijna geen grondstoffen meer voorradig en weldra ontmantelden de Duitsers op jacht naar koper en andere metalen de brouwerij helemaal. Vanaf juni 1917 begon de bezetter ook meer en meer groenten (wortelen, bietjes, raapjes, bonen) in beslag te nemen. Omdat de Duitsers niet over de nodige verpakkingsmaterialen beschikten, eisten ze nu ook de biertonnen op om er groenten in op te slaan om ze per trein naar Duitsland te zenden. Na haar paarden en koperen ketels geraakte de brouwerij nu ook nog haar tonnen kwijt. Eind oktober van dat jaar werden alle Gentse cafés gesloten en werd de verkoop van alcoholische dranken verboden. Willems kon alleen nog op de lege winkel passen...

Ondertussen was Fernand na zes weken gevangenis in Gent als ‘ongewenste persoon’ naar het Duitse kamp Havelberg aan de Weser overgebracht. Er verbleven vooral Franse en Russische geïnterneerden, voor het grootste deel burgers. Omwille van zijn zwakke gezondheid verklaarden Duitse artsen hem ongeschikt voor krijgs- en arbeidsdienst. De slechte levensomstandigheden in het kamp, met hoge sterftecijfers en epidemieën (vlektyfus, cholera, tuberculose) als gevolg, waren zeer nadelig voor zijn gezondheid. Nadat hij daar achttien maanden had doorgebracht, drongen familieleden en vrienden bij het Office Central Belge pour les Prisonniers de Guerre aan om hem – steunend op een internationaal humanitair akkoord uit februari 1916 – in Zwitserland te interneren. Het gezonde bergklimaat daar zou zijn herstel bevorderen. Tijdens de laatste dagen van mei 1918 liep hij echter tuberculose op en werd hij naar de Citadel van Diest overgebracht om daar te laten nagaan of hij voor vrijlating in aanmerking kwam. Eind september overleefde hij daar de Spaanse griep, waaraan hij een zorgwekkende hoest overhield. Uiteindelijk zou hij pas enkele dagen voor de wapenstilstand, toen de Duitsers zich aan het terugtrekken waren, worden vrijgelaten.

Nieuwe start en naoorlogse jaren (1919-1929)

Kort na de wapenstilstand beslisten vader Ninitte en zijn drie zonen dat ze het bedrijf aan de Koepoortkaai weer zouden opstarten. Dat lag zeker niet voor de hand: ruim duizend, vooral kleine brouwerijen hielden het in België na de oorlog definitief voor bekeken. Fernand kwam met een geruïneerde gezondheid uit de oorlog en zou nog verscheidene keren beterschap zoeken in de helende berglucht van Davos. Lucien kwam lichamelijk gezond en behangen met diverse onderscheidingen terug van het IJzerfront, maar zag een geregeld burgerleven niet meer zitten. Hij koos voor een carrière bij het leger. Door een K.B. van 13 april 1920 werd hij een maand later toegelaten tot het beroepskadet. Als vrijgezel ging hij voorlopig bij zijn oude vader wonen in het ouderlijk huis te Brussel. De tandem Fernand Ninitte en Camiel Willems zou de brouwerij weer productieklaar moeten krijgen. Het brouwershuis aan de Koepoortkaai zou de zetel van de firma worden, terwijl Fernand zijn intrek zou nemen in een mooi herenhuis in de statige Gebroeders van de Veldestraat, die kort na de eeuwwisseling was aangelegd.

De brouwerij weer bedrijfsklaar maken was geen sinecure. De schaarste aan grondstoffen allerhande bleef nog een tijd na de oorlog doorwerken en het was niet gemakkelijk om ervaren werkkrachten te vinden. Bovendien moest een groot deel van de productiegoederen die de bezetter had weggehaald, vervangen worden om weer te kunnen brouwen. Dat vereiste natuurlijk het nodige kapitaal met daarbij nog eens het vooruitzicht van nieuwe investeringen om de technische vernieuwingen te volgen en het distributieapparaat te verbeteren (bv. eigen bierdepots). Gelukkig was de familie vrij kapitaalkrchtig, terwijl ook de toegekende oorlogsschade meegenomen was. Op 26 februari 1920 kende de Rechtbank een voorlopige uitkering toe van 40.000 (gedevalueerde!) Belgische fr. Enkele jaren later zou die som definitief worden vastgesteld op 51.727 fr.

Toen Théophile C.J. Ninitte op 24 juli 1921 zonder testament overleed in zijn huis te Brussel lagen de moeilijkste naoorlogse jaren achter de rug. Na de dood van zijn vrouw tijdens de oorlog had hij het vruchtgebruik gekregen over de helft van haar goederen. De andere helft was naar hun drie zonen gegaan, voor ieder van hen één derde. Aan dat vruchtgebruik kwam nu een einde, zodat de brouwerij in onverdeeldheid eigendom werd van de drie broers. Hun gezamenlijk vaderlijk erfdeel aan geld en goederen werd geschat op bijna 280.000 fr., waarop 6.742,19 fr. successierechten moesten worden betaald. Tijdens het decennium dat de brouwerij nog in handen was van Ninitte, werd

het bedrijfsterrein niet verder uitgebreid. Met een jaarlijkse storting van rond de 100.000 kg behoorde de brouwerij, die vrij traditioneel bleef werken, volgens Belgische normen tot de bescheiden middelgrote bedrijven. Die kwamen na de oorlog steeds meer onder druk te staan van de grote(re) bedrijven, die wel volop investeerden in nieuwe technologieën (bv. koelmachines en koelkelders, efficiëntere gebouwen, elektrische motoren en verlichting, bedrijfs-wagens). De firma Van Oudenhove had zo'n bedrijf naast de deur, aan de andere kant van de Zakkebandstraat. In 1929 behoorde de brouwerij van Aimé Meiresonne, die na de oorlog ook was begonnen in een eveneens door de Duitsers geplunderde brouwerij, al tot de twintig grootste van België (zie tabel).

Het was wellicht een handicap dat er drie broers moesten akkoord gaan met eventuele belangrijke investeringen. Familiale tegenslag heeft ongetwijfeld ook remmend gewerkt op de groei van het bedrijf. Op 9 maart 1924 overleed vrijgezel Lucien na een kort ziekbed in zijn woning in Brussel. Zijn deel in de brouwerij en de bijbehorende huizen ging naar zijn twee broers, zijn enige erfgenamen. Door dit overlijden verloor Fernand een belangrijke vertrouwenspersoon en bekwame raadgever. Vanaf 1926 kende de Belgische economie eindelijk een heropleving: de koopkracht van arbeiders, boeren en middenstanders nam toe. Met een stijgende bierproductie en -consumptie profiteerde ook de brouwerijsector van deze hoogconjunctuur. Net in dat jaar, op 11 maart, overleed Fer(di)nand in de Stropstraat te Gent. Gedurende de laatste weken van zijn leven verbleef hij er in Sint-Alfons (in de volksmond: Het Strop), voor de Tweede Wereldoorlog een instelling van de broeders van liefde voor gegoede (psychiatrische) patiënten.

Ook hij was ongehuwd en liet geen testament na. Zijn deel in de brouwerij ging naar de enige erfgenaam, zijn broer Robert, die nu alleen eigenaar werd van het bedrijf. Die maakte carrière in het leger – in 1927 zou hij tot majoor bevorderd worden – en dacht er niet aan om effectief een rol te gaan spelen in het familiebedrijf. Hij had op dat ogenblik twee kleine kinderen, zodat ook daar zelfs op de wat langere termijn geen mogelijkheden lagen om weer een familielid in de bedrijfsleiding te krijgen. Camiel Willems stond er nog maar eens alleen voor...

Verkoop aan Meiresonne in 1929

In 1929 behoorde de brouwerij Meiresonne, die na de Eerste Wereldoorlog in Gent aan 't Stukske bijna van nul was herbegonnen, al tot de grootste twintig van België. Aigle - Belgica, in 1927 ontstaan uit een fusie van de Gentse

Grande Brasserie Belgica en de Brugse brouwerij Den Arent, stond toen nog enkele plaatsen hoger gerangschikt. Met een sterke, snelgroeïende concurrent als buur en geen vooruitzicht op een familielid aan het hoofd van de brouwerij, zag majoor Ninette zich, in overleg met Willems, verplicht een belangrijke knoop door te hakken.

Aimé Meiresonne, de dynamische directeur van de gelijknamige buurbrouwerij, profiteerde van het gunstige economische klimaat om (opnieuw) fors te investeren in zijn bedrijf. Vooral eind 1927-begin 1928 liet hij grote verbouwingen uitvoeren. Een eventuele overname van de firma Van Oudenhove paste perfect in zijn strategie om de capaciteit van zijn brouwerij op korte termijn aanzienlijk te vergroten. In het voorjaar van 1928 kwam het tussen beide bazen tot een paar verkennende gesprekken. Robert Ninette sloot een verkoop van zijn brouwerij op korte termijn niet uit.

Na een verkoop aan brouwerij Meiresonne zou het Zakkebandstraatje echter een spelbreker kunnen worden. Beide brouwerijen lagen immers elk aan één kant ervan, zodat het een hinderpaal zou vormen voor de samensmelting van hun gebouwen. Daarom wilde Aimé dat probleem eerst oplossen. Na voorafgaand overleg met schepen Siffer schreef hij op 7 juni 1928 een brief naar het college van burgemeester en schepenen met de vraag om de Zakkebandstraat op te heffen, zodat hij de grond ervan zou kunnen aankopen om zijn brouwerij uit te breiden. Hij voerde aan dat de straat geen verkeersnut had tenzij voor zijn eigen brouwerij. De verkrotte woningen van het beluikje aan de zuidzijde van de straat – waarvan hij eigenaar geworden was – zou hij laten slopen, maar eerst zou hij voor de bewoners ervan in de buurt nieuwe, gezonde woningen laten bouwen.

Het schepencollege had oren naar zijn voorstel. Het wilde de uitbreiding van een bloeiend bedrijf niet in de weg staan en vond het goed dat Meiresonne nieuwe arbeiderswoningen zou laten bouwen. Tijdens de gemeenteraadzitting van 8 oktober 1928 gaf burgemeester Vander Stegen voor de kwestie het woord aan schepen Carpentier, want Siffer was afwezig. Tijdens de korte discussie vroeg de socialist Minnaert zich af of de arbeiders de hogere huur van de nieuwe woningen wel zouden kunnen betalen. Volgens hem had de gemeente beter zelf woningen gebouwd om ze dan tegen een betaalbare prijs te verhuren. Carpentier repliceerde dat het in dit concrete geval toch positief was dat krotten door gezonde woningen zouden vervangen worden. Na die interventies werd het voorstel tot opheffing van het straatje bijna eenparig goedgekeurd. Alleen Minnaert stemde tegen. Kort daarna kocht Aimé de grond van

de straat tegen 125 fr. per m², hetzij in totaal voor 33.815 fr. Hij moest ook de kosten voor de noodzakelijke gas-, water- en elektriciteitswerken betalen.

In 1929 bereikten Aimé Meiresonne en Robert Ninitte een principeakkoord over de verkoop van de firma Van Oudenhove. Enkele maanden later werd de verkoopakte verleden voor notaris Delzaert te Schaarbeek. Hierdoor kreeg Aimé de brouwerij met de erbij horende huizen in volle eigendom, terwijl het feitelijke gebruik ervan zou ingaan op 1 juli 1930. De verkoopprijs bedroeg 1 miljoen fr., vanaf voornoemde datum te betalen in schijven van honderdduizend fr. per jaar plus een interest van zeven procent. In de verkoopakte was er een waarborg ingebouwd tegen een eventuele devaluatie van de Belgische frank. Allicht geen overbodige clause: in 1926 was die immers door de maatregelen van E. Francqui gedevalueerd tot één zevende van zijn vooroorlogse pariteit. Een eventuele revaluatie zou trouwens bij de betaling ook in rekening worden gebracht. Het personeel van de firma Van Oudenhove werd grotendeels overgenomen. Zo bleef de ervaren Willems als boekhouder werken op de administratie van Meiresonne.

Epiloog

Door de aankoop van 1929 en de uitbreiding met het terrein van de opgeheven Zakkebandstraat en een gesloopt beluik, vergrootte de oppervlakte van de brouwerij Meiresonne met meer dan de helft. Zelfs tijdens de crisisjaren kort daarna bleef Aimé het gebouwenbestand uitbreiden met twee enorme hangars, terwijl hij ook investeerde in de verbetering van de (koel)installaties. Men nam de naam Celta aan, naam die weldra alom bekend werd, niet enkel in de bierwereld (afb. 1). In 1935, toen in België het economisch herstel was ingezet, kreeg de brouwerij het statuut van naamloze vennootschap. In 1938-1939 werd er langs de Koepoortkaai een volledig nieuw administratief gebouw met een monumentale ingangspartij opgetrokken (afb. 2). De nieuwbouw moest het prestige van de brouwerij uitstralen.

Na de stagnatie tijdens de Duitse bezetting ondernam de bedrijfsleider verscheidene studiereizen naar de Verenigde Staten. Het bedrijf profiteerde van de Amerikaanse Marshallhulp opgezet na WO II. Een nieuw fabricagesysteem werd op punt gesteld om het brouwproces te versnellen zonder kwaliteitsverlies. Deze dynamische en vernieuwende aanpak maakte na de oorlog van Meiresonne de grootste brouwerij van Vlaanderen, die afhankelijk van het seizoen tussen de 600 en 750 arbeiders tewerkstelde. Het succesverhaal ging door in de jaren vijftig en begin jaren zestig.

In 1964 trad Aimé, die geen zoon (opvolger) had, in onderhandeling met Artois uit Leuven. Dat verwierf een meerderheidsparticipatie in de nv Meiresonne, die toen al met financiële problemen kampte. De overname betekende het begin van het einde van de zelfstandige brouwerij. Eind 1976 werd alle brouwactiviteit stilgelegd en werden de poorten definitief gesloten. Haar stichter en bezieler was al tien jaar eerder in Gent overleden. Begin 2019 zal het pre-

Afb. 2. In de jaren 1950-1960 poogde Meiresonne met de 'Stolz', een eigen versie van 'den Dort' (Dortmunder), een graantje mee te pikken in de populariteit van dit type Duits bier. Hier met het verdwenen beeld van de Keltische krijger, symbool van de Celta bieren, trots in de gevel (schenking Collumbien, fotocollectie DSMG). Celta werd met de 'Franse C' uitgesproken, zoals in 'Celtique'.

cies honderd jaar geleden zijn dat hij in Gent een bestaande brouwerij opkocht, die hij zou uitbouwen tot een van de meest succesvolle van België in de eerste twee decennia na de Tweede Wereldoorlog.

Bronnen en literatuur

Onuitgegeven bronnen

Anderlecht. Rijksarchief

Afb. 3. Naast het huis Koepoortkaai nr. 6 staat een van de zeldzaam overeind gebleven gebouwen die vroeger tot de Meiresonnebrouwerij behoorden, laatste getuige van het in deze reeks beschreven brouwerijverleden. Het magazijn met zijn typisch niet gevoegde ruwe baksteengevel, deed na de Tweede Wereldoorlog dienst als garage voor de directiewagens van het bedrijf. Op de rechthoekige cementband bovenaan stond vroeger: **BROUWERIJ BRASSERIE MEIRESONNE**. In huis nr. 7 woont sinds 1946 César Huylebroeck, die technisch bediende was bij de brouwerij. Anno 2017 is deze woning, die vroeger door de brouwerij werd verhuurd, eigendom van de bijna honderdjarige ex-werknemer.

Modern archief, Registratie en domeinen arrondissement Brussel, nr. 14248, aangifte 23 en nr. 14319, aangifte 161.

Modern Archief, Sint-Gillis, geboorten 1859.

Beveren (Waas). Rijksarchief

Archief Provincie Oost-Vlaanderen (1870-1900), nrs. 2/5139/69; 2/5139/41; 2/5132/6; 2/5133/48

Archief van de hypotheekbewaring, kantoor Gent, 1879: F 205, nr. 1651.

Brussel. Koninklijk Museum van het leger en de krijgsgeschiedenis. Documentatiecentrum

Dossiers officieren, nrs. 6901, 14.504, 17.915.

Dossiers krijgsgevangenen W.O. I, nr. 17104.

Gent. Administratief Centrum

Burgerlijke stand en bevolkingsregisters Gent vóór 1900.

Gent. Bisschoppelijk archief

Register der overledenen van de Sint-Baafsparochie, 1849-1859.

Gent. Hypotheekkantoor

Eerste Kamer. Overschrijvingsregisters, boek 5616, nr. 39.

Gent. Kadasterarchief

Gent, Eerste Afdeling D, Opgaven, 1872, nrs. 13, 265 - 267, 311; 1883, nrs. 659, 660, 660bis; 1885, nr. 276

Mutatieboeken Gent, sectie D, 1848, nr. 247bis, 1849, nr.170, 1869, nr. 91

Gent. Sectie D, Mutatieregisters onroerende goederen, 1839, 1848, 1851, 1853, 1854, 1857, 1858, 1863, 1867, 1868, 1871, 1872, 1873, 1874, 1877, 1879, 1885, 1886, 1892, 1895, 1921, 1924

Gent. Sectie D, Mutatieschetsen, 1839 (17), 1848 (17), 1849 (8), 1854 (11), 1858 (15), 1863 (59), 1874 (19), 1878 (115)

Gent. Liberaal Archief

La Flandre Libérale, 1900, 1926, 1929

Gent. Provinciaal Archief

Dossiers Hinderlijke Inrichtingen (na 1900), nr.218/16: kadastraal plan 21.02.1927, sectie D, gedeelte blad 9

4A/1981bis, Namenlijst van de belastingplichtigen in Oost-Vlaanderen - patentbelasting 1906

Gent, sectie D, Apostelstraat en Koepoortkaai

Gent. Registratie

Archief Erfenisaangiften, 1926, volume 266.

Gent. Rijksarchief

Provincie Oost-Vlaanderen. Bestand 1830-1850, nr. 2172 Modern Notariaat:

Notariaat Amelot 2, archief notaris N.M.J. Eggermont, nr. 30 en 120 Notariaat L. Janssen, archief notaris B. Braet, nr. 10, 85 en 87

Notariaat B. Maeterlinck, archief notaris Ch. De Weert, aktes 30.04.1892, 07.05.1892, 11.12.1894, 10.05.1895 (voorjaar 2009 nog niet geïnventariseerd)

Notariaat Neve II, archief notaris E.J. Van de Poele, nr. 65 Notariaat Tyman, archief notaris Ch.F. Billiet, nr. 27

Gent. Stadsarchief (De Zwarte Doos)

Atlas Goetghebuer, L 134/11

Reeks DD (kadaster), nr. 63 en kaart nr. 69, s.d. (kort na 1880)

Reeks G 12 nummers 4.132, 7.591, 8.250, 8.251, 9.501, 9.663, 11.265, 12.636; 1883L4, 1888L1, 1888L3, 1929K17

Reeks K, nummers 1 - 2, 9, 11, 12, 17, 114

Reeks L, 68(53)

M32, nummers 167, 367, 590

Reeks X (1893 - 1900), 1893, 1895, 1897

Reeks XXI, 6/7, Notes sur l'occupation de Gand par les troupes allemandes, 12 okt.1914-11.11.1918 (door J.E. Nève de Mevergnies), passim

Gent. Universiteitsbibliotheek

Handschriftenleeszaal, Hs.3307: Gentse primitieve kadasterplannen (1835), sectie D, blad 11 en blad 12; Vliegende Bladen, I B 90 (11) en I B 95 (6)

Kaartenzaal: kaarten nummers 656, 999, 1033, 1212, 1135

Uitgegeven bronnen

- Le Directeur aux employés des taxes - municipales de Gand, Gent, 1831.
- Distilleries. Reglement et Tarif. Pour la perception des Taxes Municipales..., Gent, 1837.
- Instruction pour l'usage de l'alcoolmètre centésimale de Gay - Lussac, et de la table..., Gent, s.d. (1841).
- Notice sur les boissons - distillées et la manière de constater leur degré de force ou pésanteur, par l'alcoomètre de Gay - Lussac et le thermometer centigrade, Gent, 1841.
- Réclamation des distillateurs de la ville de Gand, contre le projet de loi présenté par M. le Ministre des Finances, le 25 janvier 1853, Gent, 1853.
- Stad Gent. Gemeentebblad 1928. Tweede halfjaar, Gent, 1928.
- Stadt Gent. Sammlung der offiziellen Bekanntmachungen während des Krieges in Gent und Umgegend (Ledeberg, Sint-Amandsberg, Gendbrugge), 6 delen, Gent, 1914-1918 (met niet - officiële vertalingen naar het Nederlands en het Frans).
- Wegwijzers van de stad Gent, 1820 - 1932, passim.

Geraadpleegde literatuur

Aanvullend bij de literatuur meer specifiek over brouwerijgeschiedenis en de brouwerijsector opgelijst bij Hanson, M. (2009), Brouwers en brouwerij van 1824 tot 1918 aan Apostelhuizen Koepoortkaai in Gent voor de komst van brouwerij Meiresonne. In: *Tijdschrift voor Industriële Cultuur (TIC)*, jg. 26, deel 106, p. 32-33.

- Baetens, R. (1984), Bierbrouwerijen en stokerijen. In: Baetens, R. (red.). *Industriële Revoluties in de provincie Antwerpen*, p. 105-119.
- Boone, L. (1995), Stokerij Rubbens - Anno 1817. In: *Heem - en Oudheidkundige Kring van Zele. Jaarboek*, XVI, 49-108.
- Boone, L. (1998), Brouwers en brouwerijen in Zele. In: *Heem - en Oudheidkundige Kring van Zele. Jaarboek*, XXIX, p. 115-218.
- Carrein, K. (2004), *Inventaris van het archief van de Administratie der Douane en Accijnzen. Dienst Accijnzen (1884-1996)*, Brussel.
- Degrande, G. (2009), *Tournée Générale. De geheimen van het Belgische bier*, Leuven
- Degroote, M. (2004), 'Een jeneverstokerij Van Hoorebeke' in Heusden begin 19de eeuw. In: *Heemkundig Nieuws Oost-Oudburg*, jg. 32 nr. 4, p. 2-6.
- De Herdt, R. (1981), *In en om de alambiek. Jenever en alcoholstokerijen*, tentoonstellingscatalogus, MIAT, Gent.
- Devriese, L. (2001), De grote beluikenconcentratie in de Gentse Overscheldewijk in de 18de en vroege 19de eeuw. In: *Tijdschrift voor Industriële Cultuur (TIC)*, 13-40 jg. 219, deel 73, p. 13-40.
- Jackson, M. (1994), *Het complete bierboek*, Antwerpen, 1994 (oorspronkelijke titel: Michael Jackson's Beer Companion, 1993).
- Jackson, M. (2002), *Michael Jackson's grote Belgische bieren*, Antwerpen (vertaling van: *Michael Jackson's Great beers of Belgium*, 1991).
- Jaspers, L. Stevens, C. (1985), *Arbeid en tewerkstelling in Oost-Vlaanderen op het einde van het Ancien Regime. Een socio - professionele en demografische analyse*, Gent.
- Lamarcq, D. (1987), De brouwnijverheid te Zottegem (1850-1986). In: *Zottegems Genootschap voor Geschiedenis. Handelingen*, 1987, III, p. 11-54.
- Lamarcq, D. (1987), Tweehonderd jaar brouwtraditie te Zottegem. De brouwerij Crombé. In:

Zottegems Genootschap voor Geschiedenis. Handelingen, 1987, III, p. 55-92.

Scheerlinck J., (1995 en 1996), Brouwers en bierstekers in Groot – Haaltert. In: Mededelingen Heemkring Haaltert, XV nr. 4, p. 2-15 en XVI nr. 1, p. 4-15.

Scholliers, P. (1993), *Arm en rijk aan tafel. Tweehonderd jaar eetcultuur in België*, Brussel / Berchem.

Van Moorhem, T. (1988), *Sociaal economisch survey van een aantal nieuwe nijverheden te Gent, 1750-1830, inzonderheid de suiker-, zeep- en zout-, papierindustrie, de speelkaartenfabricatie en de jeneverstokerijen*, Gent, licentiaatsverhandeling RUG.

Van Schoonenberghe, E. (1996), *Jenever in de Lage Landen*, Brugge.

Verhoef, B. (1998), *Bier Encyclopedie*, Groningen.

Brasserie "De Hoprank,, Brouwerij

Aimé Meiresonne

■ ■ ■ 52, Quai Porte aux Vaches ■ ■ ■
■ ■ ■ Koepoortkaai, 52, ■ ■ ■

GAND Tél. 107.89 GENT

" CELTA EXPORT "

Bières spéciales Goliath, Pigali's Stout, Family's Extra Bier, Frédo's, Audenaarsch.		Bijzondere Bieren Double Munich, Double Bock
Uniquement vendues en bouteilles. — Uitsluitend verkocht in flesschen.		Débitées en fûts et bouteilles. — Geleverd in vaten en flesschen.

Afb. 1. Flyer uit de beginjaren (1933) van brouwerij Meiresonne aan de Koepoortkaai (verzameling Françoise Verhoozele).

GENT, OORSPRONKELIJK GAND

Luc Devriese

Dat de naam Gent, Ganda, iets te maken heeft met ‘monding’ en dat daarmee de samenvloeiing van Leie met de Schelde bedoeld wordt, is goed geweten bij het geïnteresseerde publiek. Dat de oudste woordvorm niet Gent is, maar Gand en dat Ganda niet ‘monding’ betekent, maar ‘bij de monding’, werd echter amper bekend. Evenmin geweten is dat de naam evengoed duidt op een in een overstromingsgebied uitstekende hogere strook land. Dit alles werd jaren geleden al beschreven door Maurits Gysseling (zie noot). Deze eminente toponymist (plaatsnaamkundige) publiceerde echter alles in ultrakorte vorm en hij nam niet de moeite om een en ander in voor leken verstaanbare vorm uit te leggen. Hieronder proberen we dat wel te doen. Al eerder werd er in dit tijdschrift iets over geschreven, maar eveneens erg beknopt in een tekst over de verschillende lokaliteiten in andere landen die Gent, Ghent, Ganda genoemd worden (zie GT 2013, jg. 42, p. 539-542).

Naam van de abdij en haar prehistorische voorganger(s)

Erg simpel is het niet. Een extra probleempje zit verborgen in het feit dat Ganda chronologisch eerst de benaming was van de abdij (gesticht ca. 630) en van de daaraan voorafgaande nederzetting(en) ongeveer op dezelfde plaats bij de Schelde. Vandaar ging de naam over naar de voorloper van de stad Gent. De woordstam werd gevormd in een onbekende prehistorische taal. Dat de naam zo oud is, wijst erop dat de abdij en bijbehorend abdijsdorp niet de eerste bewoningskern was die zo genoemd werd. Hoewel er geen schriftelijke gegevens over bestaan, mag stellig aangenomen worden dat ‘bij (de) Gand’ de aanduiding was van de archeologisch gedocumenteerde prehistorische, later Romeinse voorganger van de abdijsnederzetting. Die was gebouwd tegen aan een licht verheven dekzandrug op de linkeroever van de Nederschelde, waarop de huidige Dendermondsesteenweg aangelegd werd. Volgens de hypothese van archeoloog De Laet strekte de nederzetting zich op een langgerekte strook uit van op de abdijsite zelf tot in Destelbergen - Eenbeekeinde.

Vroegste vorm: Gand

Maurits Gysseling geeft een hele reeks vroege vermeldingen aan die duidelijk maken dat de oudste naamvorm Gand is. Ze vangen aan in 694 (bewaard gebleven in kopie uit 941) en de vroege jaren 700 en reiken tot aan het einde van het eerste millennium (980). Vanwaar dan Ganda? Klinkt zo Latijns als het maar kan, maar in oorsprong zaten noch Romeinen noch monniken vaardig in Latijn daar voor iets tussen. Om dat te begrijpen, moeten we de spraakkunst te hulp roepen. Het blijkt dat de tweede ‘a’ de uitgang is van de Oudnederlandse datief - enkelvoud van Gand, door Gysseling (1986) uit oorspronkelijk ghan-adh- afgeleid. Datief betekent: ‘aan’, ‘op’ of ‘in’. De ‘d’ is een achtervoegsel. Ganda is derhalve geen verlatijnsing (latinisering) van Gent, zoals meestal gedacht wordt. De datievorm van Gand werd wél als een Latijnse nominatief (onderwerpsvorm) Ganda opgevat.

Gysseling (1986) geeft als eerste betekenis van gan (ghan) aan: ‘uitsteken’. De aloude g- (uit te spreken zoals in Franse woorden als gare, garçon enz.) evolueerde in de Germaanse talen tot k-. Tot genoemd gan behoort dan ook ons woord kin, dat inderdaad een uit stekend lichaamsdeel benoemt! Maar met gan kon men gaandeweg ook de ‘mond’ aanduiden. In West-Europese plaatsnamen lijkt de betekenis in algemene regel ‘monding’ te zijn, waarin ‘samenvloeiing’ verrat zit. Het Frans kent een gelijkaardige afleiding: bouche > embouchure. In het geval van Ganda gaan de twee verwante betekenissen van ‘uit-stekend’ en van ‘samenvloeiing’ op. Zoals hoger aangeven lag de abdij nederzetting en haar prehistorische voorloper(s) inderdaad op een licht verheven dekzandrug aan de samenvloeiing van Schelde en Leie. Ganda betekent dus ‘bij (de) Gan’ of ‘op (de) Gan’: op een landrug bij de monding,

Wel een creatie van Latijn schrijvende monniken is Gandavum, gebaseerd op een prehistorische woordvorm Gandao. Die werd in een vroeg stadium (eerste kwart achtste eeuw) gebruikt om de streek (de gouw, pagus) aan te duiden. Dit hielp mee om Gandavum te vormen. Daarmee werd de zich in snel tempo ontwikkelende nederzetting stroomopwaarts aan de Schelde aangeduid, de belangrijkste kern van het huidige Gent. Wanneer nodig, en dan nog enkel in de geleerde, geschreven taal kon deze woordvorm aangewend worden om de stad te onderscheiden van de abdij en haar eigen abdijsdorp. Een zuiver Latijnse woordvorming, door middel van het achtervoegsel -ensis, is verder ook het adjectief (bijvoeglijk naamwoord) Gandensis (‘Gent-s, van Gent’, ook al heel oud).

Van abdij naar stad

Toen een primitieve nederzetting rond de huidige kathedraal en de Hoogpoort - Zandberg zich enkele eeuwen later begon te ontwikkelen, was de abdij echter al bekend geraakt onder een heel andere naam, naam ontleend aan de missionaris Bavo (Allowinus) uit Haspengouw. Deze man wist enkele jaren na de stichter Amandus de kroon op diens christianisatiewerk in onze streek te zetten. De abdij, die het niet gemakkelijk had, onder andere vanwege haar grote rivaal Blandinium (later Sint-Pietersabdij), wist de verering van Bavo tot heilige aan te wakkeren en helemaal in te palmen. Ze kende mede daardoor vanaf omstreeks het jaar 1000 een grote bloei tot aan de opheffing in 1536-1537. De naam Sint-Baafsabdij was al vanaf de negende eeuw ingeburgerd.

Zo komt het dat de plaatsnaam Ganda probleemloos kon overgaan naar de prille stad en in varianten daarvan kon overleven. Niet onterecht. De stad was evengoed aan de monding gelegen op een landtong, in dit geval de Zandberg. Bij het ontstaan van de stad was de betekenis van het woord, zoals gezegd ontleend aan een onbekende prehistorische taal, wel al lang vergeten. Dat speelde geen rol meer.

Van Gand naar G(h)end(t)

In het Nederlands is Gand al vroeg geëvolueerd tot Gend (in 880 zo geschreven in een Engelse kroniek). Dat is de woordvorm waarin de naam in het Engels terecht kwam, vermoedelijk via de (enkel) gesproken taal (of taaltje), het Ingeveoons of Noordzee-Germaans, van de handelaars en zeelui om en rond de Noordzee.

Hoe moeten we nu de vervorming van Gand tot Gent uitleggen? Zou het kunnen dat de ‘and’ van Gand ongeveer klonk zoals de Antwerpenaars ‘hand’ uitspreken (d.i. met een –a- die naar een –è- neigt), zo vraagt Gysseling zich af. Maar hij voegt er meteen een tweede aspect aan toe: de oorspronkelijke vorm Gand bleef in het Frans bewaard, terwijl hij in het Nederlands evolueerde tot Ghent of Ghend en tenslotte Gent. Een uitleg voor dit onderscheid kunnen we zoeken bij het fenomeen ‘slijtage door gebruik’. Net als alle dingen afslijten, hun originele vorm voor een stukje verliezen door veelvuldig gebruik, zo veranderen, ‘slijten’ ook woorden (dat is het algemene verschijnsel van de taal-evolutie). Wanneer ze al vroeg in een vreemde taal terechtkwamen, daar bekend bleven en standhielden, ook opgeschreven werden, hadden ze niet zo sterk te lijden. Ze werden immers minder gebruikt. Daar zijn heel veel voor-

beelden van aan te geven. Een van de mooiste is Brussel. De oude vorm ‘Broekzele’ bleef beter bewaard in de Franse schrijfvorm Bruxelles, in een voor de authentieke oude Brusselaars vreemde taal dus. En even onvermijdelijk: in het gesproken Frans verdween de ‘x’. Het werd een ‘s’, net als in het Nederlands. Hoe dan ook, zeker is dat de Engelsen hun ‘Ghent’ niet overnamen uit de boekentaal, maar uit de ongeschreven taal, het ‘Noordzee-Germaans’ van de plaatselijke bevolking, verspreid via handelaars en zeelui.

Opmerkelijk is dat de stadsnaam in de (latere) Middeleeuwen nog op een tweede wijze in het Engels terecht kwam, en wel als Gaunt, ditmaal wel duidelijk via het Frans. Te herinneren valt hier aan de bekende John of Gaunt (Jan van Gent), de in 1340 in de Sint-Baafsabdij geboren zoon van Edward III. De spelling (én uitspraak !) -au-, beantwoordend aan de Franse (en hedendaags Engelse) –a- vóór -n-, is typisch voor die tijd, uitgerekend vooral in Franse leenwoorden. Deze nieuw ingevoerde woordvorm haalde het uiteindelijk niet van het oude Ghent, dat klaarblijkelijk al stevig ingeburgerd was in het Engels.

Ingewikkeld? Welnee, alleen wat ongewoon, misschien. Zeker niet ingewikkeld als je dat vergelijkt met wat die monding was, of moet geweest zijn rond de tijd dat de abdij en haar naam ontstonden. Daarover werd al heel wat bijeengeschreven, vooral in de publicaties van de Oost-Oudburg: zie in het Jaarboek 45 -2008 over de monding van de Leie in de Schelde (of omgekeerd) en in Jaarboek 48 - 2011 over Ganda en de naam Gentbrugge.

Ham, rue du Jambon, als uitsmijter

We eindigen met de plaatsnaam Ham aan de Jooremaaie, een kunstmatig opgehoogde dam- of dijkweg. In Gent is het woord ook nog elders bekend in de samenstellingen Kwaadham en Godshuishammeken en in nog meer verdwenen plaatsnamen. De belangrijkste daarvan in ons verhaal is de Kwaadham: de meest oostelijke uitloper van de Zandberg, waarop de stad ontstond. Het woord ham duidt evident op het gespierde been boven de knie. Ook dat is afgeleid van een kromming of verhevenheid. Gysseling geeft als geografische betekenis aan: ‘in inundatiegebied uitspringende hoek hoger land’. De door het Franse bewind gefikste, schijnbaar domme vertaling van de Ham als rue du Jambon, was dus (onbewust) nog zo gek niet.

Met bijzondere dank aan Luc De Grauwe om zijn wetenschappelijke input in dit verhaal.

Noot

Deze bijdrage is gebaseerd op wat Maurits Gysseling publiceerde in een vroeg artikel 'Etymologie van Gent', verschenen in de *Handelingen van de Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde van Gent* (1944, deel 1, p. 39-53), in onderdelen van zijn uiterst waardevolle boekje *Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen* (Antwerpen, 1954, p. 15-17) en in zijn bijdrage 'Uit de vroege geschiedenis van Gent en de Oost-Oudburg' gepubliceerd in het *Jaarboek van de Oost-Oudburg* (deel 23, 1986, p. 7-8). De hypothese van De Laet werd samengevat in De Laet, S. (1969), Nieuw licht op de oorsprong van Gent. In: *Spiegel Historiae*, jg. 4, deel 3, p. 133-140 en in De Laet, S. (1969), Les fouilles de Destelbergen et les origines galloromaines de la Ville de Gand. In: *Archeologia*, deel 30, p. 67-69. Eveneens over de plaatsnamen Gent en Ham: Debrabandere, F. *De Vlaamse gemeentenamen*, (2010, Leuven, p. 84 en 96-97).

OVER VLEES GESPROKEN

Op restaurant in het Gentse tijdens de jaren 1960

Eric Vermeirsch

Wie, afgaande op de veelbelovende titel, denkt dat ik deze keer op de erotische toer ga, moet ik teleurstellen: het betreft wel degelijk vlees uit de beenhouwerij, en niet over dat andere vlees waarmee wij bijna dagdagelijks in andere situaties – gewenst of ongewenst – mee geconfronteerd worden.

Mijn bureauchef heeft mij niet alleen de kunstzinnige kant van de architectuur leren kennen – Bauhaus, Rietveld, Le Corbusier, enz. – maar ook het eetbare vlees in al zijn aspecten. Hij deed dit op een voor mij schokkende wijze. Tussen twee tekenopdrachten in, filosofeerden wij dikwijls over allerlei onderwerpen. Paatje, bijnaam van mijn veertig jaar ‘oude’ collega, was meestal belangstellende toehoorder, maar af en toe smeed hij er ook een of andere doordenker tussenin. Bijvoorbeeld over de relatie tussen twee televisiesterren. “Rita Den Duyvere? Meters heeft zij in haar lijf gehad van Richard Bonami!”. Op een dag hadden wij het over biefstukken. Wat voor proleten als Paatje, de Neuze, Berke en ikzelf, de Snotneus (bijnaam die Paatje mij gegeven had), als een goede lap vlees werd beschouwd, werd door onze verfijnde chef als een schoenzool bestempeld. Hij had het over entrecotes, filet-pur, pelée (nen gepelden), chateaubriand, steak au poivre, côte à l’os, geconsumeerd ‘bij het vlammspel van de open haard’, enz. Op den duur dachten we met een keur-slachter aan de koffietafel te zitten i.p.v. een architect. Stilzwijgend luisterden wij toe naar zo veel expertise. Paatje roerde nadenkend in zijn koude poel koffie en klopte daarna zijn lepeltje af op de rand van zijn tas.

Berke had de moed de discussie te hervatten onder een andere invalshoek: de dikte. Doch ook hier werden wij vrij vlug kort gezet door onze zelfzekere bourgeois: volgens hem moest een degelijk stukje vlees minstens twee vingers dik zijn. Hij aarzelde lang, toonde ons zijn twee vingers zijdelings boven elkaar, daarna drie, om te vergelijken, wisselde dat dan enkele keren, om dan te beslissen voor twee, waarschijnlijk onder de druk van onze agressieve blikken (de situatie was ook in die tijd nog verre van revolutionair, maar je weet maar nooit). En ja, er was onmiddellijk algemeen protest: zo dik: wie kan dat betalen, zeker niet een gezin met twee kinderen, allemaal goed en wel als de

vrouw meewerkt. “Ge zei gei zeker zot gei”, enz. Paatje verklaarde ronduit geshockeerd te zijn, zoals die keer toen hij als gehospitaliseerde geen tweede kop koffie kon krijgen tijdens het vieruurtje. De chef bleef nochtans bij zijn twee vingers, minder dik zou te vlug doorbakken zijn. Er moest tijdens de consumptie toch nog wat bloed vloeien voor een echte ‘degustatie’, onderstreepte hij.

Enkele jaren gingen voorbij, de algemene levensstandaard ging verder omhoog, lonen werden regelmatig geïndexeerd en wij kregen statutair onze tweemaaljaarlijkse opslag. Paatje kwam niet meer per fiets naar het werk maar had een occasie-autootje gekocht, een zgn. ‘bolhoedje’. Hij was nog ver verwijderd van de knalrode Mercedes – zijn natte droom – die hij enkele jaren voor zijn rustpensioen op krediet zou aankopen. Hij had carrière gemaakt en was opgeklimmen van assistent-tekenaar tot chef de bureau. Hij ging nu ook min of meer regelmatig op restaurant met zijn dame. Tijdens de koffietafel hoorden wij dan het verslag. Koffielepel afkloppen tegen de rand van de tas en dan, heel nonchalant: “ ‘k Ben gisteren ne keer naar de Canard geweest”. Waarop de chef: “De Canard? Wie goat er nu nog noar de Canard?” “Hoe chef, g’hebt toch zélf gezegd dat de Canard het beste van ’t beste was? ‘k Heb mij daar zondag godverdomme blauw betaald!” En Berke “Wa hedde g’had als voorgerecht? Haringklootjes? (kaviaar, haha)”. En de chef: “De Canard es goe geweest, moar oas ge nie ‘vurt en vele’ wil d’eten, moede tegenwoordig noar Damme rije, Le Saint Sulpice” (of zoiets). “Den dag van vandoage betaalde veel te veel geld in den Canard veur een goe stukske vlies.”

Hoe Paatje zich ook inspande, hij werd altijd overklast door de kenner. Van Le Canard in Latem naar Le Saint Sulpice in Damme, Den Os en den Ezel langs de kanten van Bottelaere (écht Vlaamse keuken), Den Triporteur, West-Vlaams (aan tafel in een gerenoveerde koeienstal) naar Le Blé en Herbe ergens in de Walepays (zo diep was hij als Vlaming al gezonken). Maar hij lag toch altijd een ronde achter op zijn verfijnde chef!

Nadat deze laatste hem er in een welwillende bui eens op had gewezen dat een gewoon pak frieten met mayonaise aan een kot op de Vrijdagmarkt ook wel kon smaken, vooral tijdens de Gentse Feesten, gaf Paatje eindelijk de strijd op en bleef hij bij het personeelsrestaurant, waar hij voor weinig geld van een degelijke maaltijd kon genieten. Eens proleet, altijd proleet: dat had toch wel zijn (financiële) voordelen.

Achteraf, en eerlijk gezegd (de schaamte voorbij), ik heb destijds onder in-

vloed van onze chef ook wat geëxperimenteerd met het vlees. Op een zondag ben ik eens gaan eten 'Sous le Carillon' in Gent. Ik had heel wat last met de garçon. Het duurde een tijdje vooraleer ik zijn vraag begreep: "Et comme boisson?". Dus besloot ik dan maar volgende week ergens in de rue Courte du Jour eens te proberen. Daar was ik nauwelijks binnen of er kwam iemand aangestormd om mij van mijn mantel te beroven. Niet echt mijn ding. Maar na die twee experimenten gaf ik het op: met mijn wedde van beginnend tekenaar bekwam ik onvoldoende zuurstof van de toenmalige, nochtans democratisch verkozen, regering om mij wekelijks 'een goe stukske vlies' te permitteren.

Tot zover dit proevertje uit het boeiende ambtenarenbestaan. Bertold Brecht wist het al. *Alle kunsten leveren een bijdrage aan de grootste kunst van alle: levenskunst.*

Maak reclame voor GT!

Ghendtsche Tydinghen is veel te weinig bekend.
Zelfs mensen die zich bijzonder interesseren aan onze stad weten dikwijls niet dat dit tijdschrift bestaat...
En nochtans: voor wie een woordje wil meepraten over de Gentse geschiedenis is GT een absolute must.

Spreek ze er over aan. Verwijs hen naar de website.
Geef hen een oud nummer te lezen
of bezorg ons hun adres en we
steken meteen een gratis proefnummer in hun bus.

Mond tot mond reclame is de beste publiciteit!

BIJ DE KOETSIERS EN IN DE CAFÉS AAN 'T ZUID

Francine Somers

Aan het eindstation van de spoorwegen Gent-Zuid heerst de koortsige activiteit van aankomst en vertrek. Onder de grote glazen overkapping lossen machtige locomotieven stoom en braken ze witte rookwolken uit. Ik geniet van de amusante sfeer op de caféterrassen tegenover het stationsgebouw. Ik kan er het va-et-vient van de reizigers en van de fiakers, de huurkoetsen, observeren. De koetsiers nemen er de breidels en leiden hun paarden tot bij de sierlijke drinkfontein onder de platanen (afb. 1). De krantenventers schreeuwen het sensationele nieuws van de dag. Enkele rijke reizigers laten zich door hun chauffeurs in hun automobiel tot bij het station rijden. De cafégarçons laveren tussen de koper omrande tafeltjes al jonglerend met hun plateau's met drankjes. Je hoort de bestellingen:

- "Garçon, een choffarke en twee grenadines!"
- "Drie demies, een Spa Monopole en een café filtre."

Op mooie dagen beschermen de heren zich tegen de zon met een strohoed of een panama. De dames tooien zich met lichte strooien hoedjes: 'pailles légères'. Onderwijl zit ik te slurpen aan een grenadine doorheen een strootje dat 'chalumeau' genoemd wordt. De kinderen die de grote mensen mogen vergezellen, delen zo'n flesje met elkaar.

Dat is voor mij het uitverkoren moment om alles stilletjes te observeren. Zo bijvoorbeeld het uitbundige festijn van de mussen die met heelder families de dampende paardenvijgen komen bepikken. De koetsier heeft zijn rijdier een haverzak voorgebonden. De 'Grote Sympaticus', het zenuwstelsel dat de spijsvertering en andere inwendige functies van zoogdierlichamen dirigeert, prepareert intussen in het darmstelsel van het paard het banket voor de gevleugelde bende. De kleine musjes hebben de platanen als domicilie uitgekozen, net boven de drinkfontein, waarvan het bovenste schaalpje voor hen bestemd is.

In die tijd was de dierenwereld nog zeer sterk aanwezig in de steden. Het lot van de vrije vogels was toch wel beter dan dat van de huisdieren, slaven van de mens.

Fragment uit *Atmosphère à la gare terminale de Gand-Sud*, vertaald uit het Frans. Zie GT 2017 nr. 2, p. 101.

Afb. 1. Tekening van de auteur. De drinkfonteinen in de stad werden gefinancierd door textielbaron Maurice de Smet de Naeyer via een legaat aan de vereniging voor dierenbescherming, die ze aan de stad schonk. Over de geschiedenis van de Gentse dierenbeschermers, destijds onder de energieke leiding van Alice Buysse, een uitgebreid artikel in de jaargang 2015, nr. 2 van het zustertijdschrift *Van Mensen & Dingen*, verkrijgbaar op vrijdagnamiddagen in de KBOV-bibliotheek (kapel van het Huis van Alijn aan de Kraanlei). De sierlijke fonteintjes verdwenen met de opkomst van de auto. Gelukkig bewaard gebleven exemplaren werden teruggeplaatst aan de Kraanlei en op de Vrijdagmarkt.

LEZERS AAN HET WOORD

Dagboek Van Caenegem 1944

Mark Rummens geeft een nuttige datumcorrectie. We citeren. ‘Zelf ben ik een oud student (1969-1972 en 1974-1975) van professor Van Caenegem. Zoals zijn lessen, is wat hij schrijft altijd interessant. Wat de datum van de bevrijding van Gent betreft, kan een snelle lectuur tot verwarring leiden. De laatste alinea over dinsdag 5 september betreft duidelijk de volgende dag. Dit blijkt uit de tekst zelf, maar de verwarring is begrijpelijk omdat de auteur (en zijn ouders) door de ravage aan hun huis in de nacht van 5 op 6 september niet geslapen hebben. De Gentse Bevrijdingsdag is wel degelijk 6 september (uitgezonderd voor de wijken ten noorden van de Nieuwevaart)’.

Criminaliteit in Gent. Uit een politierapport 1955

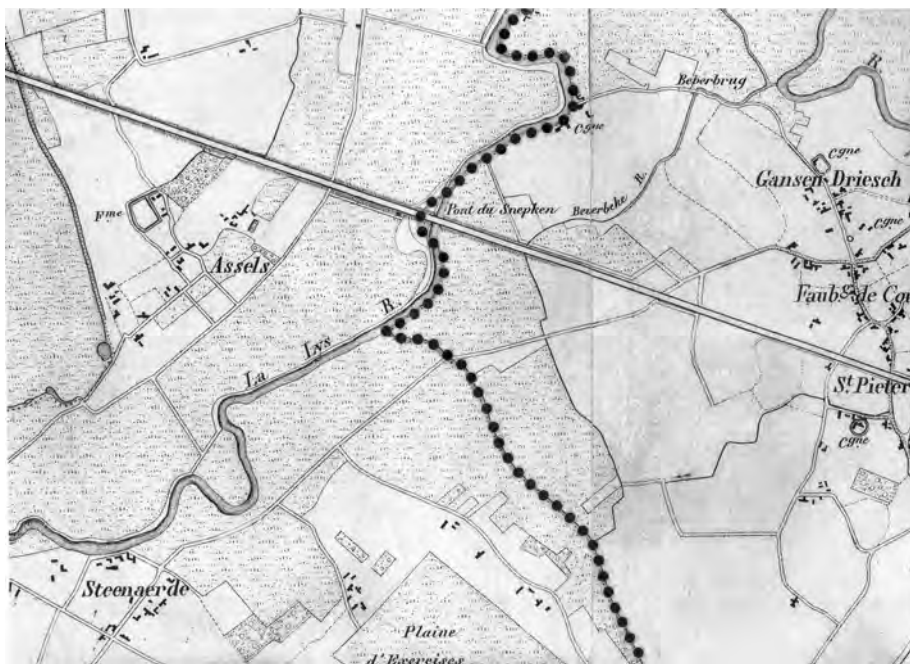
Dezelfde Mark Rummens geeft correcties en aanvullingen bij de afbeeldingen 1-2-3 van het ‘criminele’ artikel in GT 2017 nr. 6. Daar staat als datering: *jaren 1960-1970*. De dichtste auto op afbeelding 2 (een 2CV) heeft een nummerplaat die begint met BRF. Nummerplaten met zes karakter (drie letters en drie cijfers) zijn ingevoerd in april 1973. In augustus 1975 had ik mijn eerste auto en kreeg een nummerplaat met BKS. Een nummerplaat met BRF dateert dus van begin 1976. Besluit: afbeelding 2 is niet ouder dan 1976.

Op afbeelding 1 zie je rechts een straatnaambord. Dit is duidelijk een wit bord met zwarte letters. Ik meen mij te herinneren dat het vervangen van de blauwe straatnaamborden (met witte letters) dateert van de eerste helft van de jaren 1970. Dat doet vermoeden dat de drie foto’s in de zelfde periode genomen zijn, met name ca. 1976.

Beverbeek - Leebeek

Naar aanleiding van de GT artikels die handelen over de Rietgracht vroeg Mark Rummens (GT 2016 nr. 4-5) of de Beversbeek (Bevergracht, Leebeek), die tot in de jaren 1950 in Sint-Pieters-Aaigem te zien was, een onderdeel vormde van de Rietgracht. Deze vrij lange beek werd in 1838 doorsneden door de spoorweg die Gent met het westen verbindt. Dit is goed te zien op het hierbij gereproduceerde detail van de kaart Vandermaelen uit 1856 (afb. 1). Ten noorden van de spoorlijn loopt de beek eerst parallel met de Leie, dwarst

dan de weg met het Beverbrugje die het Patijntje verbond met de Ganzendries, om daarna via twee takken uit te monden in de Leie die in de Neermeersen een grote bocht vormde. Ten zuiden van het spoor liep de beek eerst een eind doorheen de Schoonmeersen om dan, na eerst een ander waterloopje opgevangen te hebben, uit te monden in de Rietgracht, daar ook Schoonmeersbeek genoemd.

Afb. 1. Detail van de kaart Vandermaelen (1856, uit kopie in DSMG, Sint-Amandsberg) waarop duidelijk te zien is dat de spoorlijn de Beverbeek doorsnijdt. De grens van Sint-Denijs-Westrem met de Vrijheid van Gent – de latere gemeentegrens, hier met bolletjes aangeduid – volgt die beek niet, maar de Rietgracht, in die buurt Schoonmeersbeek genoemd, tot aan de Leie even ten zuiden van de spoorlijn (zie GT 2016 nr. 3). Vandaar af vormt die rivier de vroegere grens met Drogen. We zien onderaan de afb. ook dat de Beverbeek, alias Leebeek, uitmondt in de Rietgracht, daar Maaltebeek en nog zuidelijker in Zwijnaarde (buiten beeld) ook Leebeek genoemd (met dank aan Herman Rosseau voor de kaartbewerking).

Nadat aan het begin van de vorige eeuw het spoorterrein gevoelig uitgebreid werd voor de aanleg van een groot station, samengaand met de urbanisatie van de hele buurt, zal de beek heel wat minder zichtbaar geweest zijn. Nochtans verdween ze niet helemaal. Het hierbij weergegeven detail van een kadaster-

plan (afb. 2) uit het Interbellum toont een vrij brede waterloop ter hoogte van de barakken (noodwoningen) in die tijd parallel aan de Leie bij wat nu de Patijntjesstraat is. Hier zien we hem aangeduid als Bevergracht, Leebeek. De beek mondde daar uit in de Leie ter hoogte van de huidige Europabrug.

Afb. 2. Detail uit een kadasterplan (Interbellum) van de zone rond de Europabrug met de als synoniemen beschouwde namen Leebeek en Beverbeek (verzameling Rummens). Onderaan de noodwoningen (barakken) tussen de Patijntjesstraat en de Albrechtkaai (nu Gordunakaai, vanaf de gelijknamige Koning Albertbrug).

Allicht zal de eerste benaming refereren naar de tijd dat bevers nog niet verdwenen waren uit onze streken. Onze lezer vraagt zich ook af of Leebeek en Beversbeek wel degelijk synoniem waren op Sint-Pieters-Aaigem. Hierop moeten we het antwoord schuldig blijven. Wel pleit het afgebeelde kadaster-

uittreksel daarvoor, samen met de door hem zelf aangegeven benamingen van twee verdwenen landwegen in die buurt: Leebeekstraat en Bevergrachtstraat. Maar de naam Leebeek stelt ons inderdaad voor een raadsel: dat is immers de naam gebruikt voor de Rietgracht in Zwijnaarde, iets meer zuidelijk dan wat op het fragment in afb. 1. weergegeven staat. De Zwijnaardse Leebeek, alias Rietgracht, lijkt schijnbaar door te lopen in de Leebeek van Sint-Pieters-Aaigem.

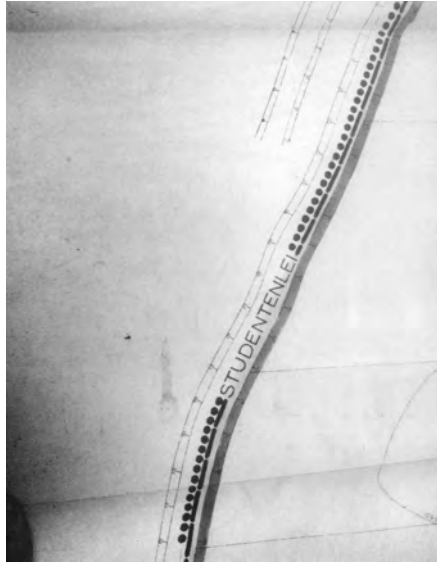
Vormde de Beverbeek - Leebeek ook daar ooit de grens van de Vrijheid van Gent? Er zijn ons geen gegevens bekend die dit expliciet bevestigen of ontkennen. De latere gemeentegrens die teruggaat op deze middeleeuwse scheidingslijn, wijkt daar echter duidelijk van af. We zien ze op afb. 1 weergegeven met bolletjes langs de Rietgracht in de Schoonmeersen als grens met Sint-Denijs-Westrem en daarbij aansluitend langs de Leie als grens met Drongen. Dergelijke middeleeuwse grenzen lagen over het algemeen vast en ze bleven dat ook nadat ze gemeenten gingen afbakenen, tenzij zware infrastructuur de situatie grondig veranderde. Daarom is het weinig waarschijnlijk dat de Beverbeek ooit als Rietgracht-grensgracht dienst deed (Luc Devriese, geholpen door Herman Rosseau, Adrien Brysse... en de vraagsteller zelf).

Buitenste Oude Leie - Studentenleie

Mark Rummens schrijft over dat artikel in GT 2017 nr. 6: ‘zeer verhelderende bijdrage!’ en voegt er nog een moeilijk vraagje aan toe: ‘Ik meen te weten dat een deel van de Buitenste Oude Leie de Studentenleie genoemd werd. Enig idee waarvan die merkwaardige naam komt?’. Erg jong is hij niet: Herman Rosseau bracht ons op het spoor van de naamvermelding op een verkavelingsplan voor het ‘eiland’ Malem uit 1950 (afb. 3 en 4).

Schuttersgilde ‘De Ware Vrienden’

Volgend jaar bestaat deze gilde 180 jaar. Bij monde van Davy Goedertier is de vereniging op zoek naar wat geschiedenis. Behalve één enkel krantenartikel uit 1952 en enkele mooie medailles (afb. 5) werd bijna niets terug gevonden. De vereniging zou ontstaan zijn als een afscheuring van de Hoofdgilde Gent Sint Sebastiaan in 1838. We kunnen dit niet staven, noch heeft specialiste Beatrix Baillieul iets terug gevonden in de boeken van de hoofdgilde, schrijft Davy. Hieronder een kort overzicht vanaf de oprichting in 1838 met jaartal wanneer we naar een andere locatie moesten verhuizen en de evolutie van de clubnaam.

Afb. 3. De naam Studentenleie op een detail van het verkavelingsplan voor Malem uit 1950 (DSMG, met dank aan Herman Rosseau).

De gilde 'De Ware Vrienden' van Sint Sebastiaan Gent (1838-1919) had haar wipdoel aan de Groendreef. In 1919 werd dit de Koninklijke Maatschappij 'De Ware Vrienden' van Sint Sebastiaan Gent, Société Royale des Archers Saint Sébastien 'Les Vrais Amis'   Gand. Van 1919 tot 1950 was ze gevestigd op de Henleykaai nr. 7. In 1931 had men een eerste maal pech toen het lokaal volledig uitbrandde. In 1950-1958 was de gilde aan de Neermeerskaai actief. 1958 werd een rampjaar. Het terrein waar zoveel geld en energie was ingestoken, diende ontruimd te worden voor het graven van de Watersportbaan. Sinds 1960 tot op heden) gaan de schietingen door in het Maaltebrugge-Park met ingang via de Leebeekstraat 2

Calcoensche Haene

Rudy Duprez las in een werk van Guy Schrans dat 'De Calcoensche Haene' een andere naam was voor de Nederpolder. Klopt dat?

Vermoedelijk werd 'Bij de Calcoensche Haene' vooral gebruikt om het kruispunt aldaar aan te duiden, eventueel ook het stukje Nederpolder daaromtrent. We geven in afb. 6 alvast een detail van een plannetje uit het werk van Frans De Potter Gent van de oudsten tijd tot heden met huisnamen in die buurt, waaronder inderdaad De Calcoensche Hane (red.).

Afb. 5. Medaille gewonnen op het kampioenschap in 1934 van het 'Verbond der Gentsche Wipschutters' (foto ons bezorgd door Davy Goedertier).

Chinese havenstad aanvielen. Ze veroverden de stad pas een jaar later. De Russische vloot en leger werden vernietigd, waardoor de Japanners zich ervan bewust werden dat westerlingen ook verslagen konden worden. De meeste straatnamen in de ruime buurt van de haven klinken exotisch: Rigakaai, Aziëstraat, Chinastraat, Afrikalaan, Kongostraat, Bomastraat, New Orleanslaan.

Tertzweil

Laurent Maes vroeg via het DSMG, Begijnhof, naar de identificatie van de personen afgebeeld op twee schilderijen in familiebezit (afb. 8). We resumeren en vullen aan als volgt. De werken hingen tot in 1972 in de herenwoning van de familie De Nobele aan de Geldmunt, recht over het Gravensteen. Myriam De Nobele kreeg van haar grootmoeder het mooie armbandjuweel, dat de vrouw op het portret draagt (afb. 9). Het zou om leden van de familie Tertzweil gaan, waarvan er enkele op de Westerbegraafplaats begraven liggen. Daartoe behoorden belangrijke industriëlen. Enkele gegevens zijn op het internet te vinden. In Gentbrugge werd de vroegere Spoorweglaan na de gemeentefusie naar Leo Tertzweil hernoemd, niet toevallig vlak bij de grote Arbeidsite, waarin ondermeer nu de Zwarte Doos (stadsarchief en stadsarcheologie) nu gevestigd is. In het boekje *Gentbrugge straatnamen* van M. Beeckman, A. Capiteyn en G. Van Doorne (Snoeck & Stad Gent, 2007) lezen we dat deze Leo (1850-1920) een van de stichters was van de grote Gentbrugse draadtrekkerij die in de vorige eeuw onderdeel werd van de multinational Arbed. Ene Oscar Tertzweil verhandelde heel andere (en zeer diverse) produc-

Afb. 6. Detail met de huisnaam De Calcoenschen Hane uit een plannetje van de Nederpolder in Gent van den oudsten tijd tot heden, deel 5 (Frans De Potter). De Zilver- of Sint-Baafsstraat heet nu Kapittelstraat.

Afb. 7. Prachtig beeld van de drukke havenactiviteiten tussen de Port Arthurlaan en het Groot Dok bij het Agence Maritime Minne (foto Kossokoff, Stadsarchief Gent. De laan (amper zichtbaar op de foto) uiterst links.

ten in zijn winkel in de Posthoornstraat (nu onderdeel van de Sint-Niklaasstraat, zie afb. 10 en 11). Er zijn geen Tertzweils meer te vinden in de Witte (telefoon)Gids.

Afb. 8. Schilderijen in de herenwoning van de familie De Nobele tot in 1972 gelegen aan de Geldmunt, recht over het Gravensteen (foto Laurent Maes).

Afb. 9. Detail van het ene portret in afb. 10.

Afb. 9. Detail van het ene portret in afb. 10

169

MAISON OSCAR TERTZWEIL

Maison fondée en 1770 24, Rue du Cornet de Poste, 24

E. DESCHEPPER, Succ. GAND

Dépositaire d'Articles :

de bureaux	de cuisine
de fumeurs	de ménage
de table	Techniques
de toilette	Bouillons

en

Fibrolaque et Laquéofibrine

POUPÉES - CHEVAUX
ANIMAUX

IMPORTATION DIRECTE DE PONGES
PEAUX DE CHAMOS

PIÈGES :
SCOURS - RATS - TAIPES
BELETTES - LAPINS

Monsieur Joffette
Spa

Doit

Pour vente et livraison des marchandises suivantes payables à Gand :

Gand, le 1er août 1911.

Afb. 10. Er was niet enkel de industrieel Leo Terzweil, naam bekend van de laan naast het spoor in Gentbrugge. Oscar, ook een Terzweil, had een winkel in het stadscentrum met een uitgebreid assortiment, gaande van muizenvallen over poppen naar bureau- en huishoudartikelen (foto Laurent Maes). De familiale relatie van Oscar met Leo is ons onbekend.

Afb. 11. Oscar Tertzweil had blijkbaar ook handelscontacten tot ver buiten Gent
(Foto L. Maes).

De Grote Kuis van Frans De Coster: verslag overstromingen van 1872-1873

Vraag van Luc Devriese en Frank Gelaude: wie kan ons het ‘opstel’ van Frans De Coster over de grote overstromingen in Gent (winter 1872-1873) bezorgen, of aangeven waar dit te vinden is? Michel Thiery vermeldt dit in zijn *Populaire beschrijving van de grond waarop Gent gebouwd is* (Gent, 1950, p. 24).

PUBLICATIE: HET SLACHTHUIS VERTELD/T

De Buren van de Abdij proberen niet alleen de Sint-Baafsabdij in Gent en de herberg Macharius te bezielen, zij willen ook de geschiedenis van de site vastleggen.

Na “De Buren en de Abdij” en “De Buren van de Abdij. 800 jaar arm en rijk in de Machariuswijk” (beide uitverkocht) kwam de periode van slachthuis en veemarkt aan de beurt. Als alles volgen plan verloopt, verschijnt volgend jaar als (voorlopig?) laatste deel de geschiedenis van het Spaans Kasteel waarmee de kring rond zal zijn.

Omdat de Buren van Abdij het boek “Het Slachthuis verteld/t” in eigen beheer uitgaven (2015) is het wellicht aan de aandacht van lezers van Ghendtsche Tydinghen ontsnapt. Daarom willen we graag de aandacht vestigen op dit stukje geschiedenis van een hele wijk en om het met de woorden van de hoofdredactie te zeggen: “Na de Sint-Baafsabdij en het Spaans kasteel bepaalde het Gentse slachthuis meer dan 130 jaar het reilen en zeilen in de Machariuswijk. Die hele periode was de wijk een bijzonder levendig treffen tussen de bewoners en de talrijke boeren, beestenkoopmannen, veeartsen-keurders en bankiers die in geïmproviseerde kantoren in de omliggende herbergen fortuinen verhandelden. Nu een kwarteeuw later is de Machariuswijk volledig veranderd. De meer dan dertig cafés en de winkels met toebehoren voor de vleesindustrie zijn verdwenen. De vroeger bijna uitsluitend Gentse bevolking woont nu samen met ‘inwijkelingen’ van bijna 70 nationaliteiten.

De rijke inhoud van dit chronologisch opgebouwd boek mag blijken uit sprekende titels van de hoofdstukken: “Van koeivoet tot biefstukken. De ‘Nieuwe Beestenmarkt’ en zijn omgeving, 1850-1914” (Herman Balthazar) “Van wereldbrand naar wereldbrand. Slachthuis en veemarkt in 1914-1940” (Griet Maréchal en Bart D’hondt) “Van ultramodern tot voorbijgestreefd. Slachthuis en veemarkt van 1941 tot 1987- 1990” (Luc Devriese) “De galante gedaantewisseling van Macharius” (John Vandaele).

Het bevat veel foto’s van onder meer Michiel Hendrycks en Sammy van Cauteren en heel wat portretten. Een niet onaardig deel van het boek bestaat immers uit interviews met personen die het allemaal hebben meegemaakt en de middenstanders die er nu nog wonen onder de titels “Getuigen uit de rijke

slachthuisstijl” en “Het kloppende middenstandshart vandaag”.

Het boek telt 174 p. en kost 8 euro; samen met de DVD die gemaakt is van de interviews 10 euro; de DVD afzonderlijk kost 5 euro. Beiden zijn elke zondagmiddag tussen 15 en 18 uur te koop in de herberg Macharius, Coyendanspark 1.

Een ander ogenblik is mogelijk na afspraak via info@burenvandeabdij.be of telefonisch op het nr. 0472 674456

Ghendtsche Tydinghen digitaal doorzoeken

Ghendtsche Tydinghen waart nu ook rond in de digitale wereld.

De Gentse universiteitsbibliotheek gaf ons de mogelijkheid - hierbij gaat onze dank speciaal naar Hendrik Defoort en Paul Bastijns - om ons tijdschrift op te laden in hun Open Journal System.

Dat is een verzamelplek voor tijdschriften die hun inhoud digitaal prijsgeven aan de wereld. Het biedt de mogelijkheid om een lijst van de auteurs, artikelen, nummers van een jaargang op te vragen, te bekijken en te downloaden als PDF-bestand.

Het zoeken op een woord zal vele lezers bekoren.

Vul het internetadres 'ojs.ugent.be' in,
ga naar Ghendtsche Tydinghen, Archief...